

Choosing Singlehood in the Narrow Passage of Safety: The Redefinition of Marriage as a Conditional and Risk- Laden Choice

Ahmad Ghiasvand Department of Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Ardeshir Entezari Department of Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Mohammadreza Moazzenpour * Department of Cultural Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

Marriage in Iranian society—particularly among young people—is no longer perceived as a self-evident and pre-defined milestone in the life course and is increasingly marked by patterns of delay and suspension. This study aims to understand the social and cultural processes underlying this transformation and to explain the logic of action among individuals who postpone or avoid marriage. The research was conducted using a qualitative approach and grounded theory methodology. Data were collected through in-depth semi-structured interviews with single adults aged 32 and above in Tehran and analyzed using open, axial, and selective coding. The analysis led to the identification of the core phenomenon of “Choosing Singlehood in the Narrow Passage of Safety: The Redefinition of Marriage as a Conditional and Risk-Laden Choice.” This process reflects a shift in which marriage is redefined from a biological and normative imperative to a conditional, calculative, and risk-laden decision. The causal conditions shaping this phenomenon include the

This work is based upon research funded by Iran National Science Foundation (INSF) under project No. 4029340

* Corresponding Author: m_moazzen@atu.ac.ir

How to Cite: Ghiasvand, A., Entezari, A., Moazzenpour, M. (2026). Choosing Singlehood in the Narrow Passage of Safety: The Redefinition of Marriage as a Conditional and Risk-Laden Choice, *Quarterly Journal of Social sciences*, 33(112), 1-52. DOI: 10.22054/qjss.2026.91594.2970

Original Research

Accepted: 17/07/2026

Revised: 03/07/2026

Received: 15/02/2026

eISSN: 2538-2772

ISSN: 1735/1162

individualization of values, transformations in the emotional economy of marriage, a crisis of meaning surrounding the institution of marriage, negative experiences of close others, and structural insecurities. In response to these conditions, actors adopt strategies such as the rational suspension of marriage, excessive evaluative scrutiny in partner selection, prioritization of self-realization, and the conscious acceptance of singlehood. The consequences of this process include structural delays in marriage, an increased likelihood of permanent singleness, strengthened individuality and self-reliance, reduced inclination toward childbearing, and a dual experience of satisfaction and loneliness. The findings indicate that the decision to remain single is not merely a passive reaction to economic constraints, but rather the outcome of an institutional transformation in the meaning of marriage and the growing legitimacy of the single lifestyle.

Keywords: Marriage, Singlehood, Marriage Delay, Individualization, Deinstitutionalization of Marriage

Extended Abstract

Introduction and Objective

In recent decades, Iranian society has undergone profound transformations in patterns of marriage, family formation, and the transition to adulthood. Rising age at first marriage, the growth of permanent singlehood, declining fertility rates, and changing attitudes among younger generations toward marriage indicate that marriage has lost its status as a self-evident and predetermined life-course institution. Although most empirical studies emphasize the combined influence of economic and cultural factors, they have largely focused on identifying the variables associated with delayed marriage. Consequently, it remains unclear how these factors are interconnected within actors' lived experiences and how they culminate in the sustained postponement or avoidance of marriage. In other words, the neglected issue is not the identification of factors contributing to prolonged singlehood, but rather the way these factors are articulated and interact within the lived experiences of unmarried individuals. This study therefore shifts the focus from identifying isolated economic or cultural determinants to reconstructing, from the actors' perspective, the process through which the inclination toward singlehood takes shape. It seeks to explain how structural constraints, cultural transformations, and lived experiences become intertwined in individuals' interpretations and actions, ultimately producing distinctive orientations toward marriage.

Method

This study employed a qualitative research design based on the systematic grounded theory approach developed by Strauss and Corbin. The participants consisted of 30 unmarried women and men aged 32 years and older residing in Tehran, who were selected through purposive and theoretical sampling. Data were collected through in-depth semi-structured interviews, with sampling continuing until theoretical saturation was achieved. During analysis, hundreds of open codes were identified and progressively organized into subcategories and axial categories. Finally, drawing on Strauss and Corbin's

paradigmatic model, a grounded theory was developed to explain the process of choosing singlehood.

Findings

The analysis identified the core phenomenon as "Choosing Singlehood in the Narrow Passage of Safety: The Redefinition of Marriage as a Conditional and Risk-Laden Choice." Within this redefinition, marriage is no longer regarded as the natural transition into adulthood or a universal necessity. Rather, it becomes a decision considered acceptable only when a range of economic, emotional, personal, and relational prerequisites are fulfilled.

This redefinition emerges through the interaction of several causal conditions, including the individualization of values and the prioritization of self-actualization, autonomy, and personal well-being; changes in the emotional economy of marriage, whereby rational calculation increasingly replaces trust in romantic love; a crisis in the meaning and legitimacy of marriage as traditional justificatory narratives lose their persuasive power; negative experiences arising from observing divorce, infidelity, and unsuccessful marriages among relatives and friends; and structural insecurities stemming from economic instability, livelihood difficulties, and uncertainty about the future.

These processes unfold within a broader context of cultural and social transformation, including the decline of traditional normative pressure to marry, changing standards of partner selection and compatibility, shifts in women's social position, the prolongation of the transition to adulthood, and the growing viability of single living together with the availability of alternatives to marriage. Intervening conditions—such as family support or pressure, previous romantic disappointments, religious commitment, and emotional maturity—further shape the intensity and trajectory of this process.

In response to these conditions, participants adopt a range of action/interaction strategies to manage perceived risks. These include rationally postponing marriage until desirable conditions are achieved, adopting highly selective and demanding criteria in partner choice, investing in alternative pathways of identity formation and self-

actualization, redefining the good life around autonomy and personal fulfillment, consciously embracing singlehood, and managing familial and social pressures. These strategies ultimately lead to outcomes such as structural delays in marriage, an increased likelihood of permanent singlehood, reduced willingness to have children, stronger identities independent of family roles, and the simultaneous experience of freedom and autonomy on the one hand and loneliness and emotional deprivation on the other.

Conclusion

This study demonstrates how economic and cultural factors interact and are articulated within the lived experiences of social actors. Structural insecurities, changing values, transformations in the emotional economy of marriage, and the crisis in the meaning of marriage do not operate as isolated factors; rather, through their interaction they generate a process of rethinking marriage, in which marriage is redefined from a normative and biological obligation into a conditional, risky, and individually calculated choice. In this process, structural conditions shape individuals' interpretations of marriage, while, at the same time, the very perception and significance of these conditions are themselves constituted through broader shifts in values and meanings. Therefore, the impact of economic factors cannot be understood independently of cultural and symbolic transformations. The findings demonstrate that the declining inclination toward marriage is the outcome of a complex interplay among the individualization of values, the weakening of the normative legitimacy of marriage, the rethinking of marriage and intimate relationships, and structural insecurities—an interplay through which actors develop a new logic for evaluating marriage and organizing their life trajectories. Accordingly, policies aimed at promoting marriage are likely to have limited effectiveness in addressing the growing tendency to postpone or avoid marriage unless they also rebuild trust in the institution of marriage and take into account the transformations in the meanings and values attached to marriage.

تجردگزینی در گذرگاه تنگ عافیت؛ بازتعریف ازدواج به مثابه انتخابی مشروط و پرمخاطره

- احمد غیاثوند گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
- اردشیر انتظاری گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
- محمد رضا مؤذن پور * گروه جامعه‌شناسی فرهنگی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

ازدواج در جامعه ایران، به‌ویژه در میان جوانان، دیگر یک الزام بدیهی و از پیش تعریف‌شده در مسیر زندگی تلقی نمی‌شود و با الگوهای جدیدی از تأخیر و تعلیق مواجه شده است. هدف این پژوهش، فهم فرایندهای اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر این دگرگونی و تبیین منطق کنش افرادی است که ازدواج را به تعویق انداخته یا از آن اجتناب می‌کنند. پژوهش با رویکرد کیفی و روش گراندد تئوری انجام شده است. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با ۳۰ نفر از مجردان ۳۲ سال به‌بالای شهر تهران گردآوری و با استفاده از کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شدند. تحلیل داده‌ها به شناسایی پدیده مرکزی «تجردگزینی در گذرگاه تنگ عافیت: بازتعریف ازدواج به مثابه انتخابی مشروط و پرمخاطره» انجامید؛ فرایندی که در آن ازدواج از یک الزام زیستی و هنجاری، به تصمیمی مشروط، محاسبه‌گرانه و پرمخاطره بازتعریف می‌شود. شرایط علی این پدیده شامل فردی شدن ارزش‌ها، تغییر در اقتصاد عاطفی ازدواج، بحران معنابخشی به نهاد ازدواج، تجارب منفی نزدیکان و ناامنی‌های ساختاری است. در مواجهه با

* این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده مسئول، با عنوان «فرسایش نهادی ازدواج در ایران: چالش‌ها و تجارب»، در دانشگاه علامه طباطبائی است.

این اثر تحت حمایت مادی بنیاد ملی علم ایران (INSF) برگرفته شده از طرح شماره «۴۰۲۹۳۴۰» انجام شده است.

* نویسنده مسئول: m_moazzen@atu.ac.ir

این شرایط، کنشگران راهبردهایی چون تعلیق عقلانی ازدواج، ارزیابی گری مفرط در همسرگزینی، تمرکز بر خودشکوفایی و پذیرش آگاهانه تجرد را اتخاذ می کنند. پیامدهای این فرایند شامل تأخیر ساختاری در ازدواج، افزایش احتمال تجرد قطعی، تقویت فردیت و خوداتکایی، کاهش تمایل به فرزندآوری و تجربه ای دوگانه از رضایت و تنهایی است. یافته ها نشان می دهد که تصمیم به تجرد پایدار، صرفاً واکنشی انفعالی به موانع و محدودیت های اقتصادی نیست، بلکه نتیجه تحولی نهادی در معنای ازدواج و مشروعیت بخشی به سبک زندگی مجردی است.

کلیدواژه ها: ازدواج، تجرد، تعویق ازدواج، فردی شدن، غیرنهادی شدن ازدواج.

۱. طرح مسئله

در سالیان اخیر، ازدواج برای بخش قابل توجهی از جوانان، دیگر یک مرحله بدیهی، با زمان‌بندی مشخص در مسیر زندگی نیست و به تصمیمی پیچیده و نامطمئن تبدیل شده است. تجرد که سابقاً دوره‌ای کوتاه از زندگی، حفاصل بلوغ و ورود به بزرگسالی تلقی می‌شد، به وضعیتی طولانی و بعضاً پایدار بدل شده است که در آن، افراد با پرهیز از ازدواج، سال‌های بسیاری را به سامان‌دهی زندگی فردی، شغلی و روابط عاطفی خود اختصاص می‌دهند. پیدایش و گسترش این الگوی زندگی، به پرسش‌هایی اساسی درباره جایگاه ازدواج در زندگی فردی و اجتماعی جوانان دامن می‌زند. طولانی‌شدن تجرد در این معنا می‌تواند پیامدهایی فراتر از یک انتخاب فردی داشته باشد و پرسش‌هایی را درباره نقش ازدواج در سامان‌دهی روابط عاطفی، فرزندآوری، مسئولیت‌های متقابل و گذار به بزرگسالی برانگیزد. از این رو، فهم منطق کنش و شیوه‌های معناپردازی مجردان در مواجهه با ازدواج، به مسئله‌ای مهم در پژوهش اجتماعی تبدیل می‌شود.

شواهد جمعیتی از افزایش سن ازدواج، کاهش میزان ازدواج و رشد اشکال متنوع زیست مجردی در ایران حکایت دارند. هم‌زمان، الگوهای زیست جوانان دستخوش تغییر شده و دوره تجرد برای بسیاری از آنان به مرحله‌ای طولانی‌تر و پیچیده‌تر از گذشته تبدیل شده است. افزایش خانوارهای تک‌نفره، تأخیر در فرزندآوری و تنوع یافتن مسیرهای گذار به بزرگسالی، همگی نشان می‌دهند که ازدواج دیگر تنها چارچوب سامان‌بخش زندگی جوانان نیست. این تحولات، هرچند کاملاً یکدست نیستند، اما از تغییراتی خبر می‌دهند که نمی‌توان آن‌ها را نوساناتی کوتاه‌مدت یا انتخاب‌های صرفاً فردی قلمداد کرد. در دو دهه گذشته بر شمار خانوارهای تک‌نفره، تک‌سرپرست و زوج‌های بدون فرزند افزوده شده است. سن ازدواج افزایش یافته و از شمار ازدواج‌ها کاسته شده است. نرخ ازدواج از ۱۱/۶۴ مورد به‌ازای هر هزار نفر جمعیت در سال ۱۳۹۰، به ۶/۷۷ مورد در سال ۱۴۰۰ کاهش یافته است (جهانی دولت‌آباد و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۲۱). طبق گزارش مرکز آمار ایران، آمار ازدواج در ایران از حدود ۸۹۰ هزار مورد در سال ۱۳۸۹، به حدود ۴۸۰ هزار مورد در سال

۱۴۰۲ کاهش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۴). در سال‌های گذشته شمار خانوارهای تک‌نفره نیز رشد قابل توجهی داشته است. نسبت خانوارهای تک‌نفره به کل خانوارهای کشور در سال ۱۳۸۵، ۵/۲ درصد بوده (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۹) که در سال ۱۳۹۵ به حدود ۸/۵ درصد رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶: ۵۰). این ارقام نشان می‌دهند که در ایران امروز، افراد کمتر و دیرتر از گذشته ازدواج می‌کنند و زیست مجردی دوره طولانی‌تری از زندگی بزرگسالی را تشکیل می‌دهد.

آمارهای دیگری وجود دارد که نشان می‌دهد اغلب جوانان همچنان به ازدواج ابراز تمایل می‌کنند یا آن را نسبت به دیگر اشکال روابط عاطفی برتر می‌پندارند (آقاسی و فلاح مین‌باشی، ۱۳۹۴: ۱۸-۱۶). از این رو، میان ابراز تمایل به ازدواج و استنفکاف از آن، شکافی مشاهده می‌شود که نیازمند تبیین است. رایج‌ترین تبیین که فهم عرفی نیز به‌درستی آن گواهی می‌دهد، تبیین اقتصادی است. مطابق با این تبیین، از آنجا که همچنان اکثریت عظیم جوانان تمایل خود به ازدواج را اعلام می‌دارند، تأخیر در ازدواج و استنفکاف از آن، معلول محدودیت فرصت‌ها است و یک عامل بازدارنده خارجی، یعنی فقر یا ناامنی اقتصادی در این میان نقش اصلی را ایفا می‌کند. با این حال، تبیین اقتصادی علی‌رغم بداهت ظاهری آن، کاستی‌هایی دارد. هرچند پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که میان وضعیت اقتصادی با زمان ازدواج رابطه وجود دارد؛ این رابطه یک رابطه خطی ساده نیست؛ یا لااقل یک شکاف جنسیتی در این رابطه مشاهده می‌شود. میانگین سن ازدواج زنان، در میان برخوردارترین و نیز نابرخوردارترین گروه‌های اقتصادی، نسبت به گروه‌های اقتصادی میانی بالا است (عسکری ندوشن و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۰۳). از سوی دیگر، دگرگونی‌های اقتصادی می‌توانند به دگرگونی‌های بعضاً بازگشت‌ناپذیر فرهنگی منتهی شوند. چنان‌که نظریه پردازان گذار جمعیتی دوم خاطر نشان می‌کنند، بسیاری از تغییرات جمعیتی روی داده در جوامع غربی، همچون افول نرخ زادوولد و ازدواج، تغییراتی بلندمدت و ساختاری هستند؛ نه پدیده‌هایی موقت که با ارجاع به ادوار رونق و رکود اقتصادی تبیین‌پذیر باشند (Lesthaeghe, 2014:18112). این امر، تمایز روندهای فرهنگی از روندهای اقتصادی و

حیات مستقل آن‌ها را نمایان می‌کند. پژوهش‌های اجتماعی در ایران نیز از دگرگونی‌های فرهنگی چشمگیری حکایت می‌کنند که بر رویکرد جوانان به ازدواج، بسیار تأثیرگذار بوده است. مطابق با این پژوهش‌ها، تأخیر در ازدواج، دست کم تا حدودی، ریشه در تغییرات ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان به ازدواج و زندگی خانوادگی دارد؛ تغییری که آنان را از اقدام به ازدواج بازمی‌دارد و به ادامه زیست مجردی یا روی‌آوری به بدیل‌های ازدواج متمایل می‌سازد (مروت و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۷؛ شهریاری، ۱۴۰۱: ۸۷).

اگرچه اغلب پژوهش‌های تجربی، بر نقش آفرینی توأمان عوامل اقتصادی و فرهنگی تأکید می‌کنند؛ اما این پژوهش‌ها بیشتر بر شناسایی متغیرها و عوامل مؤثر متمرکز بوده‌اند. در نتیجه، هنوز به روشنی معلوم نیست که این عوامل چگونه در تجربه زیسته افراد به یکدیگر پیوند می‌خورند و چگونه به تصمیم یا گرایش پایدار به تعویق یا اجتناب از ازدواج تبدیل می‌شوند. به بیان دیگر، مسئله مغفول، نه شناسایی عوامل مؤثر بر طولانی‌شدن مجرد، بلکه طریقه مفصل‌بندی و تعاطی این عوامل، در تجربه زیسته مجردان است. این که افراد چگونه این عوامل را درک، تفسیر و «زندگی» می‌کنند و از خلال این فرایند به مواجهه‌ای خاص با ازدواج می‌رسند. بر این اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد به جای تمرکز صرف بر شناسایی عوامل اقتصادی یا فرهنگی، فرایند شکل‌گیری گرایش به مجرد را از منظر کنشگران ترسیم کند و نشان دهد چگونه محدودیت‌های ساختاری، تحولات فرهنگی و تجارب زیسته در ذهن و عمل افراد به هم گره می‌خورند و به الگوهای معینی از مواجهه با ازدواج می‌انجامند. این مطالعه به شناسایی و برشمردن عوامل دخیل در تعویق یا انصراف از ازدواج اکتفا نمی‌کند. همچنین عوامل اقتصادی و فرهنگی را همچون دو قلمروی متمایز هم‌افزا یا رقیب، در نظر نمی‌گیرد. بلکه نحوه اتصال، تداخل و میانجی‌گری آن‌ها را در زندگی روزمره کنشگران بررسی می‌کند. به این ترتیب، مسئله تحقیق صرفاً این نیست که «چرا ازدواج به تعویق می‌افتد؟»، بلکه مهم‌تر از آن، این است که «تعویق ازدواج چگونه در بستر تجربه، تفسیر و کنش افراد ساخته می‌شود؟». این رویکرد امکان می‌دهد شکاف میان تبیین‌های ساختاری و فهم معنایی پر شود و مدلی فرایندی و زمینه‌مند از تأخیر

ازدواج ارائه گردد. در نتیجه، پژوهش حاضر می‌تواند به ادبیات موجود افزوده‌ای نظری و روش‌شناختی بدهد، زیرا از توصیف متغیرها و برشماری عوامل دخیل فراتر رفته و به تبیین سازوکارها می‌رسد.

۲. پیشینه تجربی

بسیاری از پژوهش‌هایی که در باب ارزش‌ها و نگرش‌های ازدواج انجام شده‌اند؛ نشان می‌دهند که در میان جوانان ایرانی، نگرش غالب به ازدواج مثبت است. آقاسی و فلاح مین‌باشی با بررسی نگرش جوانان ایرانی به ازدواج، به این نتیجه رسیده‌اند که بیشتر جوانان ایرانی نگرش مثبتی به ازدواج دارند (آقاسی و فلاح مین‌باشی، ۱۳۹۴: ۱۸-۱۶). صادقی و رضایی تأثیر جهت‌گیری ارزشی بر نگرش جوانان تهرانی به ازدواج را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که نگرش سنتی به ازدواج همچنان در میان جوانان غالب است (صادقی و رضایی، ۱۳۹۸: ۱۵ و ۱۹). این پژوهش‌ها، در کنار آمارهای رسمی کاهش نرخ ازدواج در ایران، شکافی را میان نگرش و کنش نمایان می‌کنند. بسیاری از افرادی که ازدواج را ضروری می‌پندارند، ازدواج نمی‌کنند. این شکاف اغلب با ارجاع به موانع ساختاری همچون تنگناهای مالی جوانان تبیین می‌شود. بخش بزرگی از ادبیات پژوهش، بر «موانع ازدواج» و نقش آن در طولانی‌شدن مجرد متمرکز بوده است. در این پژوهش‌ها بر نقش عمده علل اقتصادی، همچون بیکاری، تورم و تنگناهای مالی تأکید می‌شود و عوامل دیگر در مرتبه‌ای پایین‌تر قرار می‌گیرند (هادوی و دیگران، ۱۴۰۳: ۱۰۱؛ بنی‌جمالی و صادقی فسایی، ۱۴۰۰: ۱۹؛ شکوری و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۵).

در حالی که همبستگی در ایران، یک سبک زندگی جدید انگاشته می‌شود که مستقیماً نهاد ازدواج و باورها و هنجارهای پشتیبان آن را به چالش می‌کشد، مجرد بیشتر یک محرومیت اجتماعی ناخواسته تلقی شده است که زندگی ناگواری را نصیب مجردان می‌کند. آنچه در این نگرش آسیب‌شناسانه به مجرد مغفول می‌ماند، دگرگونی سرشت مجرد و شیوه‌های جدید رویارویی جوانان با آن است که در پژوهش‌های دیگری مستند

شده است. پژوهش زارعان نشان می‌دهد که دختران زندگی مجردی را به دو شیوه کاملاً متضاد می‌فهمند. تجربه اول، «مجردی آسیب‌زا» است که ناخواسته و با احساس تنش، اضطراب و افسردگی همراه است. تجربه دوم، «مجردی لذت‌بخش» است که با احساسات و تجاربی چون استقلال، آزادی و رضایت از زندگی همراه است (زارعان، ۱۳۹۷: ۱۰۲). دهقان حصار و همکارانش نیز یک الگوی زمانی مشخص در تغییرات نگرش دختران به ازدواج شناسایی کرده‌اند که طی آن، افراد به تدریج تمایل خود به ازدواج را از دست می‌دهند و به پذیرش مجرد به عنوان شیوه دائمی زندگی خود می‌رسند (دهقان حصار و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۱-۱۷). علاوه بر این، پژوهش‌های متعددی وجود دارند که نقش تغییرات فرهنگی را در روی گردانی افراد از ازدواج برجسته می‌کنند. این پژوهش‌ها از تغییرات چشمگیری در چشمداشت‌های جوانان برای گذار به بزرگ‌سالی و تشکیل خانواده حکایت می‌کنند و بر نقش فردگرایی و تمایل مفرط به خودشکوفایی، در گرایش به زندگی مجردی تأکید دارند (مروت و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۷؛ جوکار و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۴۳؛ مولاپناه و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۸۱).

اگرچه این پژوهش‌ها در شناسایی عوامل مؤثر بر تأخیر ازدواج موفق بوده‌اند، اما عمدتاً به شناسایی متغیرها و عوامل همبسته با این پدیده پرداخته‌اند و کمتر به سازوکارهای پیونددهنده این عوامل با امتناع از ازدواج توجه کرده‌اند. به بیان دیگر، هنوز روشن نیست که چگونه محدودیت‌های ساختاری و تحولات فرهنگی در تجربه زیسته افراد به یکدیگر گره می‌خورند و در نهایت به گرایش پایدار به مجرد یا تعویق مکرر ازدواج منجر می‌شوند. این کاستی به‌ویژه از آن جهت اهمیت دارد که بخش قابل توجهی از جوانان، علی‌رغم ابراز نگرش مثبت نسبت به ازدواج، در عمل از اقدام به آن خودداری می‌کنند یا آن را به تعویق می‌اندازند. از این رو، مسئله اصلی صرفاً شناسایی عوامل اقتصادی یا فرهنگی تأخیر یا انصراف از ازدواج نیست، بلکه فهم فرایندی است که از رهگذر آن، این عوامل در ذهن و تجربه کنشگران معنا می‌یابند، با یکدیگر ترکیب می‌شوند و به تصمیم یا گرایش پایدار به مجرد می‌انجامند. بر این اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد از سطح شناسایی عوامل فراتر

رفته، بر چگونگی مفصل‌بندی و درهم‌تنیدگی عوامل ساختاری و معنایی در تجربه افراد متمرکز شود. هدف آن است که سازوکارهای معنایی‌ای که از طریق آن‌ها محدودیت‌های اقتصادی، تحولات ارزشی و تجارب زیسته کشگران، به مواجهه خاصی با ازدواج و مجرد تبدیل می‌شوند، شناسایی و تبیین گردد.

۳. چارچوب مفهومی

رایج‌ترین رویکرد نظری در تبیین تحولات خانواده، رویکرد موسوم به فردی‌شدن^۱ و سنت‌زدایی^۲ است که در آثار برخی از مهم‌ترین جامعه‌شناسان معاصر بازتاب یافته است (Giddens, 1992; Beck & Beck-Gernsheim, 1995). از این منظر، تحولات خانواده و روابط عاطفی، بخشی از تحولات کلی‌تر مدرنیته متأخر است که صفحه‌ای جدید در تاریخ حیات اجتماعی انسان رقم زده است. در این دوره جدید، از دامنه نفوذ سنت‌های اجتماعی کاسته و به دامنه بازانندیشی، گزینش‌گری و عاملیت فردی افزوده شده است. در نتیجه این دگرگونی، بسیاری از کردارهای اجتماعی کهن که با لوازم خودشکوفایی فردی انسان ناسازگار بودند، روبه‌زوال گذاشته‌اند. دسته دیگری از نویسندگان، تغییرات خانواده را بخشی از یک گذار جمعیتی جدید قلمداد کرده‌اند که تأثیری عظیم و دوران‌ساز، همسنگ با گذار جمعیتی کلاسیک داشته است (van de Kaa, 2004; Lesthaege, 2010). برخی دیگر از نویسندگان از دگرگونی‌های اخیر در خانواده به غیرنهادی‌شدن ازدواج^۳ تعبیر کرده‌اند (Cherlin, 2004; Amato, 2004) و کوشیده‌اند تا با بهره‌گیری از مفاهیم نظریه نهادی به تبیین دگرگونی‌های پیش‌گفته بپردازند. غیرنهادی‌شدن ازدواج، به کاهش توان نهاد ازدواج در تنظیم کنش‌ها، روابط و انتظارات اجتماعی اشاره دارد. در نتیجه غیرنهادی‌شدن، ازدواج از یک الزام اجتماعی تقریباً تخطی‌ناپذیر به یک گزینه اختیاری عادی، در کنار دیگر گزینه‌های سبک زندگی تبدیل می‌شود. نظریه‌های فردی‌شدن،

1 Individualization

2 Detraditionalization

3 Deinstitutionalization of Marriage

سنت‌زدایی، غیرنهادی‌شدن و گذار جمعیتی دوم، همگی از دگرگونی‌های فرساینده، افول یا زوال نهاد ازدواج سخن می‌گویند و از منظری به تحولات ازدواج می‌نگرند که آما‌تو چشم‌انداز افول ازدواج^۱ می‌نامد و آن را در تقابل با چشم‌انداز نظری رقیبی به نام چشم‌انداز پایداری ازدواج^۲ قرار می‌دهد (Amato, 2004:960). از این منظر اخیر، نظریه‌های افول قادر به درک تداوم و مقاومت سرسختانه نهاد ازدواج در کوران تحولات تاریخی نیستند. علی‌رغم افول سنت‌های مقرراتی^۳ ازدواج، پاره‌ای از مهم‌ترین سنت‌های معناساز^۴ ازدواج همچون سنت ازدواج مادام‌العمر و تعهد انحصاری به قوت خود باقی مانده‌اند (Gross, 2005). رابطه میان مردان و زنان، اغلب نابرابر است و تحت تأثیر روابط قدرت جنسیتی قرار دارد و برابری زن و مرد در روابط یا دموکراتیک‌شدن زندگی خصوصی تصویری موهوم است (Jamieson, 1999). در ادبیات نظری تحولات خانواده، چشم‌انداز پایداری در واکنش به نظریه‌های افول و به صورت نقد این نظریه‌ها پدیدار گشته است. کانون توجه هر یک از این دو چشم‌انداز، جنبه‌های متفاوتی از ازدواج و زندگی خانوادگی است و فهم عمیق‌تر تحولات ازدواج مستلزم بهره‌گیری از بصیرت‌های هر دو چشم‌انداز است.

پژوهش حاضر در چارچوب روش‌شناسی گراند تئوری انجام شده است. از این رو، هدف آن آزمون نظریه‌های موجود نیست، بلکه درصدد استخراج تبیینی نظری از دل داده‌های تجربی است. با این حال، تحلیل داده‌ها هرگز در خلأ نظری صورت نمی‌گیرد و پژوهشگر ناگزیر است با بهره‌گیری از برخی مفاهیم حساس‌کننده^۵، به مشاهده، پرسش‌گری و تفسیر پدیده اجتماعی بپردازد. این مفاهیم به پژوهشگر در طرح پرسش‌ها و توجه به برخی ابعاد پدیده یاری می‌رسانند، بی‌آنکه مسیر تحلیل را از پیش تعیین کنند. بر این اساس، پژوهش حاضر، با بهره‌گیری از پیشینه فوق‌الذکر، چهار مفهوم حساس‌کننده غیرنهادی‌شدن ازدواج، فردی‌شدن ازدواج، تحول عشق و تحول تعهد را برای هدایت

1 Marital Decline Perspective

2 Marital Resilience Perspective

3 Regulative traditions

4 Meaning-constitutive traditions

5 Sensitizing Concepts

فرایند تحلیل مورد‌استفاده قرار داده است.

غیرنهادی‌شدن ازدواج: به کاهش ظرفیت نهاد ازدواج در تنظیم رفتارها، روابط و انتظارات اجتماعی اشاره دارد. در جریان غیرنهادی‌شدن، اهمیت ازدواج در سازمان‌دهی تولید و مصرف اقتصادی و تبادل ثروت میان نسل‌ها کاهش می‌یابد. نقش ازدواج در تعیین چگونگی رابطه میان زنان و مردان و نیز شکل‌دهی به هویت آنان کمتر می‌شود. ازدواج دیگر نقطه آغاز بزرگ‌سالی محسوب نمی‌شود و دیگر بستر اصلی برای فعالیت جنسی، تنظیم زندگی، فرزندآوری و فرزندپروری به شمار نمی‌آید. سرانجام، ازدواج دیگر تقدس پیشین را ندارد و یک نهاد دینی به شمار نمی‌رود (Thornton et al., 2007:4-5).

فردی‌شدن ازدواج: به فرایندی اشاره دارد که طی آن، تصمیمات اساسی زندگی بیش از گذشته بر ترجیحات، ارزیابی‌ها و اهداف فردی استوار می‌شوند و نقش هنجارهای جمعی و سنت‌های الزام‌آور کاهش می‌یابد. در ادبیات جامعه‌شناسی خانواده، فردی‌شدن اغلب با سنت‌زدایی همراه یا مترادف تلقی می‌شود؛ زیرا هر دو بر کاهش اقتدار سنت در هدایت کنش فردی دلالت دارند. فردی‌شدن ناظر بر تغییر مبنای کنش از هنجارهای جمعی به ترجیحات فردی است؛ درحالی‌که غیرنهادی‌شدن به کاهش ظرفیت نهاد ازدواج در تنظیم و هدایت رفتارهای فردی مربوط است. از این منظر، فردی‌شدن یکی از سازوکارهای مؤثر بر غیرنهادی‌شدن ازدواج به شمار می‌آید.

دگرگونی عشق: از مهم‌ترین جنبه‌های دگرگونی ازدواج در دهه‌های اخیر، تغییر نسبت آن با عشق رمانتیک است. عشق رمانتیک که با آرمانی‌سازی معشوق و ازخودگذشتگی در راه او تعریف می‌شد، به تدریج با صورت جدیدتری از عشق جایگزین می‌شود که محاسبه‌گراانه‌تر، عمل‌گرایانه‌تر و جنسی‌تر است. این صورت جدید عشق، از شورمندی، ایثار و عواطف آتشین تهی است. گیدنز این صورت نوین را عشق هم‌شار^۱ می‌نامد. عشق هم‌شار، عشقی مشروط است که بر برابری طرفین و کوشش مداوم آنان برای حفظ و تعمیق صمیمیت عاطفی استوار است (Giddens, 1992:58-63).

1 Confluent love

دگرگونی تعهد: یکی دیگر از تغییرات مرتبط با نهاد ازدواج، دگرگونی فهم افراد از تعهد و گذار از تعهد ساختاری/محدودکننده^۱ به آشکال اخلاقی یا شخصی تعهد است. تعهد ساختاری یا محدودکننده، محصول موانعی است که بر سر راه جدایی گذاشته می شود و هزینه های مالی، عاطفی یا اجتماعی را بر آن بار می کند. شاخصه تعهد ساختاری احساس اجبار خارجی است که فرد را از ترک رابطه بازمی دارد؛ اما تعهد شخصی^۲ و تعهد اخلاقی/رابطه ای^۳، به ترتیب، بر رضایت فرد از شریک خود و وظیفه اخلاقی فرد به حفظ رابطه و تلاش برای رفع مشکلات آن استوار است (Pryor, 2014:55).

۴. روش پژوهش

از آنجا که پژوهش حاضر درصدد کشف سازوکارهای ذهنی دخیل در نحوه مواجهه مجردان با ازدواج است، با «معنا»، «تجربه» و «کنش» سروکار دارد و رویکرد آن لاجرم کیفی و تفسیری است. تمرکز بر روایت ها، ادراک ها و تجارب مجردانی که از سنین متعارف ازدواج عبور کرده اند، امکان واکاوی عمیق چگونگی مواجهه آنان با نهاد ازدواج را فراهم می کند. بر این اساس، پژوهش حاضر با بهره گیری از روش گراند تئوری اشتراوس و کوربین، می کوشد نظریه ای برخاسته از داده ها درباره تجرد طولانی مدت و نسبت آن با وضعیت نهادی ازدواج در ایران صورت بندی کند. مشارکت کنندگان پژوهش، از مجردان شهر تهران انتخاب می شوند. دلیل تمرکز ما بر شهر تهران، موقعیت پیشتاز آن در اغلب تغییرات فرهنگی در ایران است. تهران بالاترین میانگین سن ازدواج در ایران را دارد. پژوهش های پیشین نشان می دهند که بسیاری از تحولات اجتماعی مرتبط با نهاد ازدواج، مانند رشد طلاق و افزایش روابط همبالی و زیست مجردی، در این شهر بسیار پررنگ تر از دیگر مراکز شهری ایران است. همچنین بسیاری از پدیدارهای فرهنگی با خاستگاه غربی، نخست در این شهر نمود پیدا می کنند. هرچند معیار دقیقی برای «سن متعارف»

1 Structural/constraint commitment

2 Personal commitment

3 Moral/relational commitment

ازدواج وجود ندارد اما می‌توان «میانگین سن ازدواج» را معادل آن در نظر گرفت. در پژوهش حاضر، سن ۳۲ که اندکی بالاتر از میانگین سن ازدواج مردان تهرانی در زمان انجام این پژوهش بود، برای هر دو جنس معیار قرار گرفت و مجردان ۳۲ سال به بالا برای مطالعه انتخاب شدند.

نمونه‌گیری در این پژوهش، به‌صورت هدفمند و با بهره‌گیری از نمونه‌گیری نظری انجام شد. در مرحله نخست، مشارکت‌کنندگانی انتخاب شدند که واجد معیارهای ورود به پژوهش بودند؛ ازجمله: داشتن لااقل ۳۲ سال سن، مجرد بودن، نداشتن سابقه ازدواج و تمایل به بیان تجارب و دیدگاه‌های خود درباره ازدواج. با پیشرفت فرایند تحلیل داده‌ها و ظهور مقولات اولیه، انتخاب مشارکت‌کنندگان بعدی بر اساس منطق نمونه‌گیری نظری و باهدف غنا بخشیدن به مفاهیم، مقایسه مستمر داده‌ها و تکمیل ابعاد مقولات در حال شکل‌گیری صورت گرفت. بدین ترتیب، افراد با ویژگی‌های متنوع از حیث جنسیت، سن، تحصیلات و موقعیت شغلی وارد مطالعه شدند تا با بررسی تجارب متنوع، به غنای مفهومی افزوده شود. در این مرحله ۳۰ نفر شامل ۱۶ زن و ۱۴ مرد مورد مصاحبه قرار گرفتند. اگرچه اشباع نظری در مصاحبه بیست و پنجم حاصل شد، برای اطمینان از پوشش موارد کمترنماینده (مانند متولدین دهه چهل یا معلولین) نمونه‌گیری تا نفر سی‌ام ادامه یافت. داده‌های جدید به مقولات اصلی نیافزودند، اما موجب غنای مفهومی و افزایش تنوع نمونه شدند. در جدول ۱، نام و مشخصات مشارکت‌کنندگان آمده است.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

نام	سن	تحصیلات	شغل
نسرین	۴۸	فوق‌لیسانس	کارمند
محسن	۴۲	لیسانس	کارمند
انسیه	۶۲	لیسانس	کارمند
زهرا (۱)	۴۴	دکتری	کارمند
محدثه (۱)	۳۷	فوق‌لیسانس	کارمند
نرگس	۳۷	لیسانس	کارمند

نام	سن	تحصیلات	شغل
سوسن	۳۹	فوق لیسانس	کارمند
پریسا	۳۳	لیسانس	بیکار
نسترن	۴۴	فوق لیسانس	کارمند
جابر	۳۲	دیپلم	تعمیر کار
محدثه (۲)	۳۸	فوق لیسانس	بیکار
عبدالله	۳۶	لیسانس	وکیل دادگستری
دانیال	۴۰	لیسانس	معلم
زهرا (۲)	۴۱	دیپلم	منشی
خاطره	۳۶	فوق لیسانس	معلم
حمید	۴۲	فوق لیسانس	مدد کار
سحر	۴۲	فوق لیسانس	آزاد
شهرام	۳۹	فوق لیسانس	معمار
محمد	۳۶	دیپلم	آزاد
مصطفی	۳۶	فوق لیسانس	بیکار
رحیم	۳۵	زیر دیپلم	بار فروش
رامین	۳۶	فوق لیسانس	معمار
نوشین	۳۹	فوق لیسانس	بیکار
مهدی	۳۵	لیسانس	کارمند
ابراهیم	۳۴	فوق لیسانس	کارمند
افسانه	۳۷	لیسانس	کارمند
بهاره	۴۳	فوق لیسانس	کارمند
بهزاد	۳۲	فوق لیسانس	مدد کار
زهرا (۳)	۳۶	لیسانس	کارمند
رضا	۳۸	فوق لیسانس	معلم

مصاحبه‌ها در فاصلهٔ اوایل شهریور تا اواسط مهرماه سال ۱۴۰۴، در شهر تهران و در مکان‌هایی که با توافق مشارکت کنندگان تعیین می‌شد، ازجمله محل کار، مراکز فرهنگی و تفرجگاه‌ها انجام شد. تلاش شد محیط مصاحبه آرام، خصوصی و به‌دور از عوامل مزاحم باشد تا مشارکت کنندگان بتوانند تجارب و دیدگاه‌های خود را با آسودگی بیان کنند.

مدت هر مصاحبه، متناسب با میزان تمایل مشارکت کنندگان به گفت‌وگو، معمولاً بین ۵۰ تا ۱۰۰ دقیقه متغیر بود. پیش از آغاز مصاحبه، هدف پژوهش، نحوه استفاده از داده‌ها، محرمانه بودن اطلاعات و ناشناس ماندن هویت مشارکت کنندگان به‌طور کامل برای آنان توضیح داده شد و بر داوطلبانه بودن مشارکت و امکان انصراف در هر مرحله از پژوهش تأکید گردید. تمامی مصاحبه‌ها با رضایت مشارکت کنندگان به‌صورت صوتی ضبط شد و هم‌زمان، یادداشت‌های میدانی درباره فضای مصاحبه، حالات غیر کلامی و نکات تکمیلی ثبت گردید. فایل‌های صوتی بلافاصله پس از هر مصاحبه به‌صورت کلمه‌به‌کلمه پیاده‌سازی و متن حاصل با فایل صوتی تطبیق داده شد تا از دقت و صحت انتقال داده‌ها اطمینان حاصل شود.

داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. استفاده از این شیوه به پژوهشگر امکان داد ضمن حفظ تمرکز بر پرسش‌های اصلی پژوهش، مسیر گفت‌وگو را متناسب با تجربه و روایت هر مشارکت کننده دنبال کند و در صورت ظهور مفاهیم جدید، با طرح پرسش‌های کاوشگرانه، ابعاد مختلف آن‌ها را واکاوی نماید. راهنمای مصاحبه بر اساس هدف پژوهش و مرور ادبیات تهیه شد، اما ترتیب و نحوه طرح پرسش‌ها متناسب با جریان طبیعی گفت‌وگو و پاسخ‌های مشارکت کنندگان تغییر می‌کرد. در فرایند نمونه‌گیری نظری نیز، هم‌زمان با تحلیل داده‌ها، برخی پرسش‌های تکمیلی برای روشن‌تر شدن مقوله‌های در حال ظهور به راهنمای مصاحبه افزوده شد. محورهای اصلی مصاحبه عبارت بودند از:

- تجربه زیسته مشارکت کنندگان از تجرد و دلایل ازدواج نکردن یا به تعویق انداختن ازدواج.
- نگرش آنان نسبت به معنای ازدواج و تغییرات آن در مقایسه با گذشته.
- نقش شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در تصمیم‌گیری برای ازدواج.
- تجربه یا مشاهده ازدواج‌های موفق و ناموفق در میان اطرافیان و تأثیر آن بر نگرش آنان.
- معیارها و انتظارات مشارکت کنندگان از همسر و رابطه مطلوب.

- نقش خانواده، دوستان و محیط اجتماعی در رویکرد افراد به ازدواج.
- شیوه‌های مواجهه با فشارهای اجتماعی و خانوادگی و مدیریت زندگی مجردی.
- تصور مشارکت‌کنندگان از آینده زندگی، ازدواج و فرزندآوری.

برای افزایش اعتبار یافته‌ها و کاهش سوگیری پژوهشگر، از چند راهبرد استفاده شد. نخست، گردآوری و تحلیل داده‌ها به صورت هم‌زمان و با استفاده از روش مقایسه مستمر انجام گرفت تا مقولات مستقیماً از داده‌ها برآمده و مداوماً با داده‌های جدید آزمون شوند. دوم، فرایند کدگذاری و شکل‌گیری مقولات، مستنداً ثبت و بازبینی شد و یادداشت‌های نظری در طول پژوهش به حفظ انسجام تحلیلی کمک کرد. سوم، برای کنترل اعتبار تفاسیر، بخشی از یافته‌ها و برداشت‌های پژوهشگر با تعدادی از مشارکت‌کنندگان در میان گذاشته شد و دیدگاه‌های آنان در اصلاح یا تکمیل تحلیل‌ها موردتوجه قرار گرفت. همچنین، نقل‌قول‌های مستقیم مشارکت‌کنندگان در متن یافته‌ها آورده شد تا خواننده بتواند ارتباط میان داده‌های خام و استنباط‌های پژوهشگر را ارزیابی کند. افزون‌براین، پژوهشگر با ثبت پیش‌فرض‌ها و برداشت‌های خود در طول پژوهش، کوشید تأثیر سوگیری‌های احتمالی را بر فرایند تحلیل به حداقل برساند.

برای تحلیل داده‌ها، در مرحله نخست، متن مصاحبه‌ها به صورت خط‌به‌خط مطالعه و مفاهیم اولیه از دل داده‌ها استخراج شد. در این مرحله، «کدهای باز» با حفظ نزدیکی به واژه‌ها و عبارات مشارکت‌کنندگان شکل گرفت. سپس، از طریق مقایسه مستمر کدهای مشابه و بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌ها، مفاهیم هم‌خانواده در قالب زیرمقوله‌ها سازمان‌دهی شدند. در مرحله «کدگذاری محوری»، روابط میان زیرمقوله‌ها، بر اساس الگوی پارادایمی شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها تحلیل شد و مقولات اصلی شکل گرفتند. درنهایت، طی فرایند «کدگذاری انتخابی» و با مقایسه مستمر مقولات، مقوله مرکزی «تجردگزینی در گذرگاه تنگ عافیت: بازتعریف ازدواج به مثابه انتخابی مشروط و پرمخاطره» شناسایی شد و سایر مقولات حول آن یکپارچه شدند. در تمام مراحل، بازگشت مکرر به داده‌های خام، بازبینی کدها و نگارش یادداشت‌های نظری

به پالایش مفاهیم و اطمینان از استوار بودن پیوند میان داده‌ها و تبیین نهایی کمک کرد.

۵. یافته‌های پژوهش

تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌های عمیق، از طریق فرایند کدگذاری باز، محوری و انتخابی، به استخراج مجموعه‌ای از مقولات انجامید که در چارچوب مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین سامان‌دهی شدند (نمودار ۱) در این فرایند، یک پدیده مرکزی شناسایی شد که سایر مقولات در نسبت با آن قابل فهم هستند. بر این اساس، یافته‌ها در قالب پدیده مرکزی، شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای آن ارائه می‌شوند. در ادامه، هر یک از این عناصر بر مبنای روایت‌ها و تجارب زیسته مشارکت‌کنندگان تشریح می‌گردد.

۵-۱. پدیده مرکزی

تحلیل داده‌های کیفی این پژوهش نشان می‌دهد که پدیده مرکزی در تجربه مجردان تهرانی از ازدواج، بازتعریف ازدواج به مثابه انتخابی مشروط و پرمخاطره است که در این پژوهش، از آن به «تجددگزینی در گذرگاه تنگ عافیت» تعبیر شده است. این پدیده هسته مرکزی تمامی کنش‌ها و راهبردهای مرتبط با تصمیم‌گیری در باب ازدواج را تشکیل می‌دهد. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، اگرچه با سوابق و انگیزه‌های متفاوتی درباره ازدواج سخن می‌گویند، اما تجربه مشترک و بنیادین همه آنان را می‌توان چنین خلاصه کرد: ازدواج دیگر یک الزام مسلم اجتماعی یا زیستی نیست و به گزینشی پیچیده، شخصی و مستلزم محاسبه سود و زیان تبدیل شده است. ازدواج همچنان یک گزینه برانگیزنده، مهم و جایگزین‌ناپذیر با دیگر اشکال روابط عاطفی به شمار می‌رود؛ اما درعین حال امری بغرنج و بستری خطر خیز تلقی می‌شود که مقتضی است مواجهه محتاطانه‌ای با آن صورت پذیرد. مصاحبه‌شونده‌ها ازدواج را خاستگاه مجموعه‌ای از ریسک‌های مالی، عاطفی و هویتی می‌دانند که توانایی ایجاد اختلال در پروژه خودشکوفایی فردی ایشان را دارد. از این منظر، تعویق ازدواج، به معنای اتخاذ (موقتی یا دائمی) راهبرد اجتناب برای مدیریت

ریسک، از سوی کنشگرانی است که از پیامدهای اخلال گر و پیش‌بینی ناپذیر ازدواج برای پروژه رشد فردی خویش هراسان‌اند. در شرایطی که زندگی فردی، به جهت یک‌رشته ناامنی‌های ساختاری، فاقد تضمین است، پیوند زدن سرنوشت خود با دیگری «ریسک مضاعف» تلقی می‌شود. بدین ترتیب ازدواج از یک انتخاب عاطفی، به اقدامی پرمخاطره تبدیل می‌شود که شکست آن می‌تواند پیامدهای جبران‌ناپذیری برای مسیر زندگی فرد داشته باشد. اگرچه ازدواج هم برای مردان و هم برای زنان، انتخابی پرمخاطره است، سرشت مخاطراتی که زنان در تجربه خود گزارش می‌کنند، با سرشت مخاطرات مردانه کاملاً یکسان نیست. برای زنان، ازدواج در درجه اول حامل مخاطرات هویتی، عاطفی و امنیتی است. در روایات زنان، نابرابری حقوقی، تقسیم کار جنسیتی، ناامنی اقتصادی زنان خانه‌دار و شکنندگی حمایت‌های نهادی پس از ازدواج، مهم‌ترین مخاطرات ازدواج تصویر می‌شوند. به عبارت دیگر، زنان عمدتاً از سلطه، خیانت و نابرابری می‌هراسند. در مقابل، برای مردان، مخاطرات مرتبط با مسئولیت مالی ازدواج، نقش عمده‌ای دارند و بیشتر مردان از ناتوانی در تأمین معیشت و هزینه‌های طلاق می‌ترسند.

۲-۵. شرایط علی

شرایط علی به عواملی اشاره دارد که در شکل‌گیری و تقویت پدیده مرکزی نقش اساسی ایفا می‌کنند. در این بخش، مجموعه‌ای از تغییرات فرهنگی، عاطفی و ساختاری بررسی می‌شوند که به تضعیف معنای سنتی ازدواج و بازتعریف آن به مثابه انتخابی مشروط و پرمخاطره انجامیده‌اند. این شرایط، زمینه‌های اولیه بروز پدیده مرکزی را فراهم کرده‌اند.

۱-۲-۵. تغییر در اقتصاد عاطفی ازدواج

یکی از مهم‌ترین شرایط علی شکل‌گیری پدیده بازتعریف ازدواج، دگرگونی در آن چیزی است که می‌توان از آن با عنوان *اقتصاد عاطفی ازدواج* یاد کرد. در روایت کنشگران، عشق، به‌ویژه عشق شورمندانه، دیگر منبعی قابل اتکا برای تصمیم به ازدواج تلقی

نمی‌شود. اگر در الگوی پیشین، عشقِ رمانتیک همچون نیرویی مشروعیت‌بخش و توجیه‌کننده ازدواج و حتی شرطی ضروری برای آن عمل می‌کرد، در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان، این منطق به طور جدی زیر سؤال رفته است. مصاحبه‌شوندگان عشق را پدیده‌ای ناپایدار و مستعد فرسایش توصیف می‌کنند؛ احساسی گذرا که توانایی تضمین یک رابطه بلندمدت و پرهزینه مانند ازدواج را ندارد. این نگاه، اغلب در پی مشاهده یا تجربه شکست‌هایی شکل گرفته است که در آن‌ها ازدواج‌هایی مبتنی بر عشق اولیه، به تعارض، طلاق یا بی‌معنایی عاطفی انجامیده‌اند. در نتیجه، عشق شورمندانه، سرمایه مطمئنی به‌شمار نمی‌آید. در چنین بستری، نگرش حسابگرانه و عقلانی به روابط، جایگزین منطق عاطفی پیشین می‌شود. کنشگران از ضرورت «حساب و کتاب کردن»، «سنجیدن هزینه و فایده» و «بررسی عقلانی آینده» سخن می‌گویند. ازدواج به منزله قراردادی بلندمدت تصور می‌شود که ورود به آن بدون ارزیابی دقیق سازگاری شخصیتی، ثبات روانی، توان اقتصادی و برابری ارزشی، نوعی ساده‌لوحی تلقی می‌گردد. رامین (۳۶ ساله) می‌گوید:

«عشق یک احساس بی‌قید و شرط است؛ یعنی خیلی حساب و کتاب در آن نیست ... اما از نظر ازدواج ... آن کسی که در دنیای عشق تجربه‌اش کرده‌ایم شاید آن ویژگی‌ها را نداشته باشد؛ یعنی ممکن است واقعاً اگر آدم بخواهد منطقی و معقول تصمیم بگیرد، حتی بی‌خیال عشق شود ولی ازدواج معقول‌تری را پیش ببرد». این عقلانی‌شدن، نه الزاماً به معنای حذف احساسات، بلکه به معنای بی‌اعتبارشدن احساس به عنوان مبنای کافی تصمیم است. این تغییر در اقتصاد عاطفی، به طور مستقیم به بازتعریف پدیده ازدواج منجر می‌شود. زمانی که عشق دیگر یک ضمانت محسوب نمی‌شود، ازدواج نیز از یک کنش طبیعی و بدیهی به تصمیمی مشروط بدل می‌گردد.

۵-۲-۲. فردی‌شدن ارزش‌ها

یکی از بنیادی‌ترین شرایط علیّی بازتعریف ازدواج در تجربه مشارکت‌کنندگان، فرایند «فردی‌شدن ارزش‌ها» است. طی این فرایند، معیارهای ارزیابی زندگی خوب و خوشبختی

از چارچوب‌های جمعی، نقش‌محور و هنجاری فاصله گرفته و به شاخص‌های درونی و شخصی تبدیل شده‌اند. این تحول، بیانگر گذاری ساختاری از اخلاق وظیفه‌گرایی جمع‌محور به اخلاق سودانگارِ رشد‌محور فردی است. در الگوی پیشین، خوشبختی و هویت فرد تا حد زیادی با ایفای موفقیت‌آمیز نقش‌های اجتماعی از پیش تعریف‌شده‌ای چون نقش همسری، پدری یا مادری حاصل می‌شد. ارزش ذاتی در انجام وظیفه و حفظ انسجام و آبروی جمع (خانواده و خویشاوندان) بود؛ اما در زیست جهان کنونی، کانون ثقل معنابخشی به زندگی، به سمت «خود» و پروژه فردی ساختن آن جابه‌جا شده است. نستر (۴۴ ساله) خوشبختی را چیزی یکسره فردی و ذهنی می‌بیند که با دستاوردهای بیرونی فرد ارتباط چندانی ندارد: «به نظر من هیچ چیز بیرونی (همسر یا فرزند) نمی‌تواند لازمه خوشبختی آدم باشد. لازمه خوشبختی آدم، خود آدم است». ارزش‌های مسلطی که مشارکت‌کنندگان این پژوهش، به عنوان مبنای انتخاب ذکر می‌کنند، گویای این تغییر هستند: «خودشکوفایی»، «رشد فردی»، «آرامش درونی» و «استقلال». محدثه (۳۸ ساله) می‌گوید: «من ازدواج را زمانی موفق می‌دانم که بتواند آرامش را برای شما فراهم بکند». او ازدواج را همچون ابزاری برای رشد فردی انسان می‌پسندد: «فکر می‌کنم که چالش‌هایی را برای شما ایجاد می‌کند که آن چالش‌ها در نهایت می‌تواند رشد خوبی را به یک نفر بدهد». فردی شدن ارزش‌ها موجب می‌شود که کنشگران، ازدواج را نه یک وظیفه اجتماعی یا اخلاقی، بلکه یک انتخاب شخصی ارزیابی کنند که باید به بهبود کیفیت زندگی فردی بیانجامد. در این منطق، ازدواجی که زندگی را سخت‌تر کند یا آرامش را سلب کند، موجه نیست؛ حتی اگر از منظر هنجارهای اجتماعی مطلوب تلقی شود.

۳-۲-۵. بحران معنابخشی به نهاد ازدواج

یکی از شرایط علی کلیدی در بازتعریف ازدواج، شکل‌گیری نوعی «بحران معنابخشی» به این نهاد است. در تجربه مصاحبه‌شوندگان، ازدواج دیگر حامل معنایی بدیهی، مشترک و از پیش تعریف‌شده نیست؛ معنایی که بتواند به‌طور قانع‌کننده پاسخ دهد که چرا باید وارد

این پیوند شد و این پیوند چه افقی از زندگی خوب را وعده می‌دهد. روایت‌های سنتی‌ای که ازدواج را به منزله مسیر طبیعی زندگی، تکمیل‌کننده هویت فردی و ضامن آرامش و ثبات معرفی می‌کردند، برای نسل مورد مطالعه، کارآمدی خود را از دست داده‌اند. مهدی (۳۵ ساله) تغییر نگرشی را در زندگی شخصی خود روایت می‌کند که معنای ازدواج رسمی را تا حدود زیادی برای او کمرنگ کرده است: «سه، چهار سالی است به این نتیجه رسیده‌ام که صرفاً یک کاغذ ثبت شده در محضر نمی‌تواند معیار با هم بودن دو نفر باشد». در عین حال، روایت جایگزین و یکپارچه‌ای نیز شکل نگرفته است که بتواند معنای جدیدی برای ازدواج فراهم کند. اگرچه گفتمان‌های جدیدی در باب «ازدواج برای رشد دوطرفه»، «شراکت عاطفی برابر»، «رفاقت» یا «همراهی اختیاری» یافت می‌شوند، اما این روایت‌ها اغلب فردی و فاقد تثبیت نهادی‌اند. کنشگران ناچارند معنای ازدواج را به صورت شخصی و موردی بسازند؛ فرآیندی که با تردید، عدم قطعیت و اضطراب همراه است.

۵-۲-۴. تجارب منفی نزدیکان

یکی از مؤثرترین شرایط علی در شکل‌گیری بازتعریف ازدواج، مواجهه کنشگران با تجارب منفی ازدواج در میان افراد نزدیک، اعم از والدین، خویشاوندان، دوستان و هم‌نسلان است. این تجارب، نقش مهمی در تضعیف تصویر آرمانی از ازدواج ایفا می‌کنند و آن را همچون پدیده‌ای آسیب‌زا و مسئله‌ساز تصویر می‌کنند. مشارکت کنندگان نه از خلال روایت‌های انتزاعی، بلکه از طریق مشاهدات شخصی خویش، با پیامدهای تلخ و پرهزینه ازدواج‌های ناموفق روبه‌رو می‌شوند. این تجربه‌ها اغلب شامل تعارضات مداوم، فقدان گفت‌وگوی مؤثر، خیانت زناشویی و در نهایت طلاق یا تداوم یک رابطه ناخوشایند به دلیل فشارهای اجتماعی است. چنین مشاهداتی، ازدواج را در ذهن کنشگران، نه منبع امنیت که موقعیتی بالقوه آسیب‌زا تصویر می‌کند. شهرام (۳۹ ساله) درباره تجربه دوستان متأهل خود می‌گوید: «می‌بینم که اغلب مطلق از زندگی متأهلی راضی نیستند». نکته مهم آن است که این تجارب منفی، صرفاً در سطح فردی باقی نمی‌مانند، بلکه به تعمیم‌دهی و

یادگیری مشاهده‌ای منجر می‌شوند. تجارب منفی نزدیکان، ازدواج را به انتخابی با ریسک بالا تبدیل می‌کند که نیازمند تضمین‌هایی فراتر از احساس و هنجار است.

۵-۲-۵. ناامنی‌های ساختاری

یکی از تعیین‌کننده‌ترین شرایط علی در بازتعریف ازدواج، تجربه و ادراک کنشگران از ناامنی‌های ساختاری است؛ ناامنی‌هایی که افق آینده را مبهم و امکان برنامه‌ریزی بلندمدت را تضعیف می‌کنند. در چنین شرایطی، ازدواج دیگر یک گام طبیعی در مسیر زندگی فهم نمی‌شود؛ بلکه تعهدی پرریسک در بستری ناپایدار تلقی می‌شود. تورم، بیکاری، گرانی مسکن و بی‌ثباتی شغلی، امکان تحقق انتظارات حداقلی از زندگی مشترک را با تردید مواجه می‌سازد. مصاحبه‌شوندگان و به‌ویژه مردان در روایت‌های خود، ازدواج را به‌شدت با الزامات اقتصادی پیوند می‌زنند. تأمین مسکن، هزینه زندگی روزمره، مسئولیت‌های مالی و در آینده فرزندآوری، همگی به‌عنوان پیش‌شرط‌هایی مطرح می‌شوند که تحقق آن‌ها در شرایط موجود ناممکن یا دشوار است. دانیال (۴۰ ساله) می‌گوید: «شاید یکی از مهم‌ترین دلایلش بُعد اقتصاد بوده است؛ یعنی آن شغلی که باید داشته باشم را ندارم. الآن درست است که بالاخره کسب درآمدی می‌کنیم و شغلی داریم ولی از لحاظ اقتصادی آن درآمدی که باید داشته باشم که بتوانم حداقل آن اولیه‌های زندگی را دست‌وپا کنم، ندارم». این وضعیت، ازدواج را از یک پیوند عاطفی و اجتماعی، به پروژه‌ای اقتصادی تبدیل می‌کند که شکست آن می‌تواند هزینه‌های مالی و روانی سنگینی به همراه داشته باشد. ادراک ناامنی‌های ساختاری، وسواس در انتخاب همسر، تأکید بر ثبات و پرهیز از تعهد زودهنگام را تقویت می‌کند. ازدواج دیگر فرصتی برای باهم ساختن زندگی نیست، بلکه باید از همان آغاز بر پایه‌ای نسبتاً مطمئن بنا شود.

۵-۳. شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای به بسترهای اجتماعی، فرهنگی و جمعیتی‌ای اشاره دارد که پدیده مرکزی در آن شکل گرفته و امکان تداوم یافته است. این بخش نشان می‌دهد که چگونه تغییر در

هنجارها و ساختارهای اجتماعی، تصمیم‌گیری کنشگران درباره ازدواج را تسهیل کرده یا مشروع ساخته و چارچوب کنش آن‌ها را تعیین کرده است.

۱-۳-۵. فضای اجتماعی پذیرای مجرد

یکی از مهم‌ترین شرایط زمینه‌ای که بازتعریف ازدواج را امکان‌پذیر می‌کند، شکل‌گیری یک فضای اجتماعی است که مجرد را قابل تحمل و بعضاً ارجح می‌سازد. در تجربه مشارکت‌کنندگان، فشارهای هنجاری سنتی برای ازدواج که پیش‌تر با برچسب‌های «عقب‌ماندگی»، «نقص» یا «ناهنجاری» همراه بود، تضعیف شده است. این تغییر، زمینه اجتماعی لازم برای تعلیق یا کنار گذاشتن ازدواج را فراهم می‌سازد. شاید مهم‌تر از کاهش فشارهای منفی، ظهور محیط اجتماعی مشوق مجرد باشد. غالب مشارکت‌کنندگان، به‌ویژه مشارکت‌کنندگان زن، به واقعیت جدیدی در محیط پیرامون خویش اشاره می‌کنند و آن کثرت تشویق‌ها و تحسین‌هایی است که از سوی اطرافیان، به‌دلیل تصمیمشان به امتناع از ازدواج دریافت می‌کنند. خاطره (۳۶ ساله) به فراوانی این تشویق‌ها اشاره می‌کند: «یک جریان دیگری در جامعه به وجود آمده که می‌گویند: خوش به حالت که ازدواج نکردی». سحر (۴۲ ساله) نیز تجربه مشابهی دارد: «شما هر طرف که می‌روی می‌گویند بابا خوش به حالت که ازدواج نکردی». افزون‌براین، اندازها و نصایح فراوانی را می‌شنوند که آنان را به جد از ازدواج نهی می‌کنند. افزایش طلاق و شکست روابط زناشویی در سالیان اخیر، افراد بیشتری را متقاعد ساخته که ازدواج حامل مخاطرات و دردهای پرشماری، به‌مراتب فزون‌تر از آورده‌های آن است و ازاین‌رو تصمیم به ازدواج، اساساً و به‌وضوح تصمیمی غیرعقلانی است.

۲-۳-۵. دگرگونی معیارهای کفویت

در تجربه مصاحبه‌شوندگان، معیارهایی که نسل‌های پیشین برای همسرگزینی معتبر می‌دانستند، نظیر شباهت خانوادگی، قومی، مذهبی و طبقاتی، دیگر معتبر و قابل‌اتکا تلقی نمی‌شوند. این دگرگونی، فرایند همسرگزینی را پیچیده‌تر کرده و ازدواج را به تصمیمی

دشوارتر و پرمخاطره‌تر بدل ساخته است. کنشگران معیارهای سنتی کفویت را ناقص یا گمراه‌کننده می‌دانند. به‌زعم ایشان، شباهت‌های صوری و ساختاری الزاماً به تفاهم، رضایت یا پایداری رابطه منجر نمی‌شوند. در مقابل، معیارهایی مانند هم‌فکری، اشتراک علایق، سازگاری شخصیتی، برابری در روابط و توان گفت‌وگو، شاخص‌های اصلی یک رابطه موفق به شمار می‌آیند. نرگس (۳۶ ساله) می‌گوید: «من کلاً در یک صورت موافق ازدواج هستم. آن‌هم در صورتی است که وضعیت روحی و حس و حال دو طرف در یک راستا باشد... در غیر این صورت هر دو طرف ضربه می‌خورند و آزادی‌شان گرفته می‌شود و زندگی‌شان زندان می‌شود». اغلب مشارکت‌کنندگان این پژوهش، اصل بنیادین را «تناسب» یا «سازگاری» می‌دانند. تناسب، مفهومی است ارتباطی، ذهنی و مبتنی بر ویژگی‌های فردی. این ویژگی‌ها تنها در جریان یک رابطه طولانی مدت قابل کشف هستند. گاه این معیارها آن‌قدر جزئی و ریزبینانه می‌شوند که اغلب گزینه‌ها قادر به عبور از صافی گزینش‌گری فرد نیستند. دگرگونی معیارهای کفویت، شروطی پیچیده و چندبُعدی را بر ازدواج تحمیل می‌کند؛ زیرا شمار این شروط از شمار شروط مبتنی بر معیارهای سنتی کفویت بیشتر است و احراز کفویت نیز به‌علت ماهیت ذهنی شروط دشوارتر است.

۳-۳-۵. تغییر جایگاه اجتماعی زنان

یکی دیگر از شرایط زمینه‌ای بازتعریف ازدواج، تغییر جایگاه اجتماعی زنان و افزایش دسترسی آنان به منابع آموزشی، شغلی و اقتصادی مستقل است. در تجربه کنشگران، این تحول ساختاری موجب شده است که ازدواج دیگر شرط لازم برای تأمین معیشت و امنیت اقتصادی یا کسب منزلت اجتماعی برای زنان تلقی نشود. این تغییر، انگاره سنتی درباره ضرورت ازدواج را تضعیف کرده است. در الگوی سنتی، ازدواج برای زنان غالباً با مسئله وابستگی اقتصادی و تقسیم کار جنسیتی توجیه می‌شد. نقش همسری و مادری مسیر اصلی تحقق هویت زنانه و تضمین بقا تلقی می‌گردید؛ اما در شرایط کنونی، زنان از طریق تحصیلات عالی و اشتغال، امکان ساختن زندگی مستقل را به دست آورده‌اند. این استقلال،

قدرت انتخاب و چانه‌زنی زنان را در مواجهه با ازدواج افزایش داده است. مصاحبه‌شوندگان زن در روایت‌های خود تأکید می‌کنند که ازدواج تنها در صورتی مطلوب است که به کاهش کیفیت زندگی یا محدود شدن مسیر رشد فردی آنان منجر نشود. نسترن (۴۴ ساله) می‌گوید: «واقعیت این است که آدم وقتی استقلال مالی پیدا می‌کند، سخت است که از آدم دیگری پول بگیرد. ازدواج‌های سنتی قدیم‌تر جواب می‌داد ... ولی الآن شخصیت‌ها این را نمی‌پذیرد. من به‌شخصه نمی‌توانم از کسی پول بگیرم». در این منطق، مجرد مستقل به ازدواجی که آزادی و خودمختاری را تهدید کند ترجیح داده می‌شود.

۴-۳-۵. طولانی شدن گذار به بزرگ‌سالی

چهارمین زمینه شکل‌گیری پدیده بازتعریف ازدواج، یک پدیده جمعیت‌شناختی و اجتماعی است که می‌توان از آن به «طولانی شدن گذار به بزرگ‌سالی» تعبیر کرد. در الگوی سنتی مسیر زندگی، گذار از جوانی به بزرگ‌سالی نسبتاً سریع و با توالی زمانی معینی از رویدادها انجام می‌گرفت: پایان تحصیلات، یافتن شغل پایدار، ازدواج و تشکیل خانواده در فاصله‌ای کوتاه؛ اما در شرایط کنونی، این توالی شکسته شده و هر یک از این مراحل، به‌ویژه دو مرحله آخر، با تعویق طولانی انجام می‌گیرند. این تعویق طولانی، یک بازه زمانی گسترده ایجاد کرده که در آن فرد از نظر زیستی در اوج جوانی است، اما از نظر اقتصادی و اجتماعی در وضعیت وابسته یا نیمه‌مستقل باقی می‌ماند. این وضعیت، بستری ایدئال برای شکل‌گیری پدیده مرکزی پژوهش فراهم می‌آورد. این پدیده ریشه در دو تحول کلان دارد؛ اولی طولانی شدن دوره تحصیلی و دومی دشواری دستیابی به استقلال اقتصادی است. حمید (۴۲ ساله) مسیر طولانی خود برای کسب استقلال مالی مورد نیاز برای ازدواج را چنین شرح می‌دهد: «آمدیم ارشد را خواندیم. بعد از اینکه ارشد را گرفتیم، باز هم بیکار بودیم. نتوانستیم کار مناسبی پیدا کنیم. ولی منتظر این استخدامی و آن استخدامی شدیم تا دیگر خیلی شد و مثلاً بالای ۳۰ سال و نزدیک ۳۵ سال و این بازه را رد کردیم.

بعد توانستیم یک کار این جوری پیدا کنیم». طولانی شدن گذار به بزرگسالی، همچنین امکان تجربه سبک‌های زندگی متنوع را فراهم می‌کند که در مواردی تجرد را به وضعیتی رضایت‌بخش و مطلوب تبدیل می‌کند.

۵-۳-۵. دسترسی به بدیل‌ها

یکی از شرایط زمینه‌ای بازتعریف ازدواج، دسترسی هرچند محدود و پرچالش به بدیل‌هایی برای ارضای نیازهای عاطفی، ارتباطی و در برخی موارد جنسی، خارج از چارچوب ازدواج رسمی است. در تجربه مصاحبه‌شوندگان، این بدیل‌ها نقش مهمی در کاهش فوریت ازدواج ایفا می‌کنند و آن را از یک ضرورت فوری به انتخابی تعلیق‌پذیر بدل می‌سازند. کنشگران اشاره می‌کنند که در گذشته، ازدواج تنها مسیر مشروع برای دستیابی به صمیمیت عاطفی و رابطه نزدیک تلقی می‌شد؛ اما در شرایط کنونی، امکان شکل‌گیری روابط عاطفی غیررسمی، ولو ناپایدار، پرریسک و محدود وجود دارد. افسانه (۳۷ ساله) به تجربه شراکت عاطفی جدی با یک مرد اشاره می‌کند که دیدگاه او را نسبت به ازدواج کاملاً دگرگون کرده است: «همان موقع هم با همین پارتنرم آشنا شده بودیم و ارتباطمان را شروع کرده بودیم ولی خب صرفاً یک رابطه بود و اصلاً راجع به ازدواج و این جور چیزها صحبت نمی‌کردیم. بعد همین جور این ادامه پیدا کرد و من هم بیشتر و بیشتر راجع به این مسئله فکر می‌کردم و الآن تو این مرحله فکر می‌کنم ضرورتی برای ازدواج وجود ندارد». این روابط، اگرچه جایگزین کامل ازدواج نیستند، اما می‌توانند بخشی از کارکردهای آن را به‌طور موقت پوشش دهند و فشار روانی برای ازدواج فوری را کاهش دهند.

۵-۴. شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر به عواملی اطلاق می‌شود که بر شدت، جهت و شکل کنش‌های کنشگران تأثیر می‌گذارند، بی‌آنکه به‌تنهایی پدیده مرکزی را ایجاد کرده باشند. در این بخش، عواملی بررسی می‌شود که موجب تفاوت در واکنش‌ها و راهبردهای افراد در

مواجهه با شرایط مشابه می‌شوند و تنوع مسیرهای تصمیم‌گیری را تبیین می‌کنند.

۱-۴-۵. حمایت خانوادگی

سطح حمایت یا فشار خانوادگی یکی از مهم‌ترین شرایط مداخله‌گر در فرایند بازتعریف ازدواج است؛ عاملی که می‌تواند تصمیم‌کنندگان برای تعلیق، تسریع یا حتی اجتناب از ازدواج را به‌نحو معتدله‌ی تقویت یا تضعیف کند. خانواده همچنان یکی از بازیگران اصلی در میدان ازدواج است، اما نقش آن در تجربه‌ی کنشگران، الزام‌آور و یکدست نیست و اشکال متفاوتی دارد. در مواردی که خانواده‌ها فشار هنجاری بالایی برای ازدواج اعمال می‌کنند، کنشگران با تنش‌های روانی و تعارضات درونی مواجه می‌شوند. در چنین شرایطی، حتی کنشگرانی که با دیده‌ی تردید به ازدواج می‌نگرند، ممکن است به‌سوی تصمیم‌های شتاب‌زده یا مصالحه‌های ناخواسته سوق داده شوند. بااین‌حال، فشار شدید خانوادگی در برخی موارد اثر معکوس دارد و با مقاومت کنشگران روبه‌رو می‌شود. در مقابل، خانواده‌هایی که رویکرد حمایتی یا بی‌طرفانه‌ای اتخاذ می‌کنند، فضای امن‌تری برای بازاندیشی فراهم می‌سازند. سوسن (۳۹ ساله) به خاطر می‌آورد که چگونه پدرش در پاسخ منفی به یک خواستگار خوب در سن بیست‌سالگی نقش مهمی ایفا کرده و در مجموع، مخالف ازدواج او در دوره‌ی جوانی بوده است: «پدرم نگذاشت. گفت باباجان، تو الآن عشق لباس عروسی. خیلی دوست داری تنت باشد. همه بگویند چه خوشگلی و چه لباسی ... برو باباجان زندگی کن، زندگی را تجربه کن. پدر من اصلاً اعتقادش این بود که من باید بعد از ۳۵ سالگی ازدواج کنم». کنشگران در چنین بسترهایی احساس می‌کنند که حق انتخاب دارند و می‌توانند بدون ترس از طرد یا سرزنش، تصمیم خود را به تعویق اندازند. این حمایت می‌تواند به شکل حمایت عاطفی، پذیرش مجرد موقت یا حتی دائمی و کاهش انتظارات بروز یابد.

۲-۴-۵. بلوغ عاطفی و سرمایه فرهنگی

سطح بلوغ عاطفی و سرمایه فرهنگی یکی از عوامل مداخله‌گر کلیدی در فرایند بازتعریف

ازدواج است. این عامل تعیین می‌کند کنشگران چگونه با تردیدها، ناامنی‌ها و فشارهای مرتبط با ازدواج مواجه شوند. در تجربۀ کنشگران، برخورداری از این سرمایه‌ها می‌تواند تعلیق ازدواج را به کنشی آگاهانه، پایدار و کم‌هزینه‌تر تبدیل کند یا در مقابل، فقدان آن‌ها، تصمیم‌گیری را به تجربه‌ای اضطراب‌آلود و فرساینده بدل سازد. بلوغ عاطفی به توانایی فرد در شناخت هیجانات خود، تنظیم احساسات، مدیریت تعارض و برقراری روابط سالم اشاره دارد. کنشگرانی که سطح بالاتری از بلوغ عاطفی دارند، قادرند تجارب عاطفی خود را تحلیل کرده و از آن برای رشد شخصی استفاده کنند. سرمایه فرهنگی که ارتباط تنگاتنگی با بلوغ عاطفی دارد، به مجموعه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌ها اشاره دارد که فرد را قادر می‌سازد انتخاب‌های پیچیده زندگی را مدیریت کند. دسترسی به منابع فکری، آشنایی با مباحث روان‌شناسی و جامعه‌شناسی و توانایی گفت‌وگو درباره روابط، به کنشگران کمک می‌کند تا ازدواج و کیفیت عاطفی روابط را به صورت انتقادی ارزیابی کنند. محدثه (۳۷ ساله) به نقش مطالعات روان‌شناختی خود در تعدیل انتظاراتش درباره تعهد مردانه اشاره می‌کند: «یک زن در رابطه باید دلی با یک نفر در ارتباط باشد. آقایان خب ماشاءالله می‌توانند غیردلی هم باشند... ولی خانم‌ها برایشان سخت است. من اصلاً کتاب «عشق و شهوت» را خواندم راجع به همین موضوع». این سرمایه، امکان نام‌گذاری تجارب و سخن گفتن درباره آن‌ها، بیان تردیدها و مشروعت بخشی به تعلیق ازدواج را فراهم می‌سازد. این مقوله نقش تعدیل‌کننده مهمی دارد. شرایط علی مانند فردی شدن ارزش‌ها یا بحران معنابخشی، بدون بلوغ عاطفی و سرمایه فرهنگی کافی، ممکن است به اضطراب مزمن یا بلا تکلیفی منجر شوند؛ اما در حضور این سرمایه‌ها، همان شرایط می‌توانند به خودآگاهی، انتخاب‌گری و بازتعریف آگاهانه مسیر زندگی بیانجامند.

۳-۴-۵. تجربۀ شکست عاطفی

تجربۀ شکست عاطفی یکی از پیچیده‌ترین شرایط مداخله‌گر در بازتعریف ازدواج است؛ چراکه می‌تواند نقش بازدارنده یا برعکس، نقش محرک را ایفا کند. در روایت

مشارکت کنندگان، شکست‌های عاطفی گذشته، اعم از پایان روابط عاشقانه، خیانت یا ناهمخوانی عمیق، تأثیر مستقیمی بر نگرش آنان به ازدواج دارد، اما جهت این تأثیر یکسان نیست و به زمینه‌ها و داشته‌های فردی بستگی دارد. برای بخشی از کنشگران، شکست عاطفی به منع بی‌اعتمادی و ترس تبدیل می‌شود. این افراد ازدواج را تداوم بالقوه همان ریسک‌ها و آسیب‌هایی می‌دانند که پیش‌تر تجربه کرده‌اند. شکست‌های گذشته همچون شواهدی تجربی عمل می‌کنند که نشان می‌دهند احساسات می‌توانند ناپایدار باشند. در این وضعیت، تعلیق یا اجتناب از ازدواج به کنشی محافظتی تبدیل می‌شود. جابر (۳۲ ساله) که دو شکست عاطفی و خیانت را در زندگی تجربه کرده است، دیگر به‌طور جدی به ازدواج نمی‌اندیشد: «فایده‌ای ندارد. چون خب من برای ازدواج رفته بودم جلو ولی به من خیانت کرد. راستش دیگر وارد رابطه‌ای نشدم». در مقابل، برای برخی دیگر، شکست عاطفی نقش محرک دارد. این کنشگران از شکست‌ها به‌عنوان تجربه‌ای آموزنده یاد می‌کنند که آن‌ها را نسبت به نیازها، خطوط قرمز و انتظاراتشان آگاه‌تر ساخته است. نقش شکست عاطفی به‌شدت به سطح بلوغ عاطفی، سرمایه فرهنگی و حمایت اجتماعی وابسته است. افرادی که توان پردازش تجارب منفی را دارند، شکست را به دانش رابطه تبدیل می‌کنند؛ درحالی‌که برای دیگران، همان تجربه می‌تواند به زخم عاطفی التیام‌ناپذیری تبدیل شود که هر تعهد جدیدی را تهدیدآمیز جلوه می‌دهد.

۴-۵. پابندی مذهبی

پابندی مذهبی یکی از شرایط مداخله‌گر در بازتعریف ازدواج است که نقشی دوگانه و گاه متضاد ایفا می‌کند. در تجربه کنشگران، مذهب هم می‌تواند در مقام نیروی معنابخش و مشروعیت‌دهنده به ازدواج عمل کند و هم به‌منزله مجموعه‌ای از قیود که فرایند انتخاب همسر و شکل‌گیری رابطه را دشوار می‌سازد. این شرط به‌صورت یک مؤلفه دوجهی عمل می‌کند: از یکسو می‌تواند با مشروعیت بخشی به ازدواج و حرام شمردن بدیل‌ها، آن را تسهیل و تسریع کند؛ اما ازسوی دیگر می‌تواند با ایجاد محدودیت در دایره انتخاب و

فرآیند آشنایی، مانع ازدواج یا عامل تعلیق آن باشد. رضا (۳۸ ساله) که فرد متشرعی است، در مورد معیارهای مذهبی در همسرگزینی می‌گوید: «ولش چادری بود فقط. بعد الآن مثلاً مانتویی باوقار و خیلی سرسنگین... این خیلی مرا محدود کرده است». تأثیر نهایی آن به چگونگی تفسیر و التزام فرد به آموزه‌های دینی و نیز تعامل این تفسیر با دیگر شرایط (مانند فردی شدن ارزش‌ها) بستگی دارد. این دوگانگی، نحوه اثرگذاری پابندی مذهبی را به شدت وابسته به زمینه‌های فردی و اجتماعی می‌کند. برای برخی کنشگران، پابندی مذهبی ازدواج را به کنشی اخلاقی و حتی ضروری تبدیل می‌کند. در این روایت‌ها، ازدواج یگانه چارچوب مشروع تجربه عاطفی و تشکیل خانواده تلقی می‌شود و بدیل‌های آن از نظر اخلاقی مردود یا پرهزینه‌اند. در چنین شرایطی، مذهب می‌تواند فشار درونی برای ازدواج ایجاد کند و تعلیق طولانی مدت آن را با احساس گناه یا ناکامی معنوی همراه سازد.

۵-۴-۵. تمایل به فرزندآوری

سطح تمایل به فرزندآوری یکی از شرایط مداخله‌گر تعیین‌کننده در بازتعریف ازدواج است. این شرط به میزان اهمیت و جاذبه والدگری و فرزندپروری در نظام ارزشی و برنامه زندگی فرد اشاره دارد. این شرط، از آن‌رو مداخله‌گر است که در مقام یک هدف میانی یا غایی، معنای ازدواج را برای فرد تعیین می‌کند و بر محاسبات او تأثیر مستقیم می‌گذارد. در تجربه کنشگران، تمایل یا عدم تمایل به والدگری نه تنها بر زمان ازدواج، بلکه بر اصل ورود به آن اثرگذار است. برای کنشگرانی که دلبستگی بالایی به فرزندآوری دارند، ازدواج همچنان به منزله بستر مطلوب و مشروع تحقق والدگری معنا می‌یابد. این افراد ممکن است علی‌رغم تردید نسبت به نهاد ازدواج، آن را مسیری ناگزیر برای تحقق آرزوی خود برای پدرشدن یا مادرشدن در نظر بگیرند. نرگس (۳۶ ساله) می‌گوید: «من خودم کاملاً موافق فرزندآوری بودم و یکی از دلایل مهمم برای ازدواج این قضیه بود». در چنین مواردی، تمایل به فرزندآوری می‌تواند نقش محرک ایفا کند و تعلیق ازدواج را محدود سازد. در مقابل، کنشگرانی که تمایل اندکی به فرزندآوری دارند یا اساساً والدگری را

بخشی از زندگی دلخواه خود نمی‌دانند، فشار کمتری برای ازدواج احساس می‌کنند. برای فردی که عمیقاً به ارزش والدگری باور دارد و فرزندآوری را بخشی ضروری و معنابخش از زندگی خویش می‌داند، ازدواج اغلب به شرطی لازم برای تحقق این هدف تبدیل می‌شود. باور به اینکه فرزندآوری، از منظر زیستی و روانی، در سنین معینی مطلوب‌تر است، یک محدودیت زمانی ایجاد می‌کند که بر تصمیم‌گیری درباره ازدواج تأثیر می‌گذارد. این فرد ممکن است سایر محاسبات و پیش‌شرط‌های خود را برای تحقق به‌موقع والدگری تعدیل کند.

۵-۵. راهبردها

راهبردها بیانگر الگوهای کنش و تعامل کنشگران در پاسخ به پدیده مرکزی و شرایط پیرامونی آن هستند. این بخش به تشریح شیوه‌هایی می‌پردازد که افراد از طریق آن‌ها با ناامنی‌ها، مخاطرات و فشارهای مرتبط با ازدواج مواجه می‌شوند و تلاش می‌کنند تسلط و عاملیت خود را در مسیر زندگی حفظ کنند.

۱-۵-۵. تعلیق عقلانی ازدواج

در این راهبرد، ازدواج نه رد می‌شود و نه فوراً پذیرفته؛ بلکه به آینده‌ای نامشخص حواله می‌شود. کنشگران این تعلیق را تصمیمی منطقی و مسئولانه معرفی می‌کنند که در برابر فشارهای هنجاری سنتی قرار می‌گیرد. در روایت‌ها، ازدواج تنها در صورتی قابل تحقق تلقی می‌شود که مجموعه‌ای از پیش‌شرط‌ها فراهم گردد. ثبات اقتصادی، امنیت شغلی، دسترسی به مسکن، بلوغ عاطفی و یافتن فردی مناسب از جمله این شروط هستند. کنشگران تأکید می‌کنند که ازدواج بدون این پیش‌شرط‌ها، به معنای پذیرش ریسک بالا و احتمال شکست است؛ بنابراین تعویق آن، کنشی پیشگیرانه تلقی می‌شود. عبدالله (۳۶ ساله) باور دارد که بدون دستیابی به یک شرایط مالی عالی، حتی بهترین روابط نیز از هم می‌پاشد: «وقتی چیت پرنیاشد، ناخودآگاه از چشم طرف مقابل می‌افتی. از چشم طرف مقابل بیافتی هر اتفاق بدی در زندگی ممکن است بیافتد». در این راهبرد، پیش‌شرط‌هایی مشخص و

عینی تعریف می‌شود و فرد برای خود فهرستی از شرایط لازم برای «آمادگی» تدوین می‌کند. این فهرست معمولاً شامل ثبات اقتصادی، بلوغ فردی و عاطفی و یافتن فردی ایدئال است. تا زمانی که این شروط محقق نشود، فرد به ازدواج به‌طور جدی فکر نمی‌کند. مجرد مردان، غالباً مجرد تعلیقی است و تعویق ازدواج، تمهیدی طولانی مدت برای ازدواج تلقی می‌شود؛ اما در میان زنان، مجرد پایداری پذیرش مجرد به‌منزله وضعیت دائمی، بیشتر دیده می‌شود. این امر تا حدودی معلول انفعال زنان در مبادرت به ازدواج و عاملیت مردان در فرایند خواستگاری است.

۲-۵-۵. ارزیابی گریِ مفرط

ارزیابی گریِ مفرط یکی از راهبردهای برجسته کنشگران در مواجهه با ازدواج بازتعریف شده است. این راهبرد، فرآیندی است که طی آن، فرد با دقتی وسواس گونه و با فهرستی طولانی و غالباً غیرقابل مذاکره از معیارها، به غربال‌گری گزینه‌های پیش‌رو می‌پردازد. این راهبرد، یک گزینش معمولی نیست؛ بلکه یک نظام بازرسی چندلایه است که تحت تأثیر هراس از شکست و آرمان‌گرایی افراطی شکل گرفته است. در این منطق، ازدواج به‌قدری پرریسک و غیرقابل بازگشت تلقی می‌شود که تنها با یافتن شریکی تقریباً بی‌عیب و نقص می‌تواند توجیه‌پذیر باشد. سوسن (۳۹ ساله) می‌گوید: «من الآن با این سنم با توجه به تجربیاتی که داشتم، با توجه به جایگاه اجتماعی خودم و خانواده خودم، خوب معلوم است که خیلی معیار سخت‌گیرانه‌تری دارم و تنهایی را ترجیح می‌دهم به اینکه بخوام وارد روابط کم‌کیفیت شوم». این کمال‌گرایی، واکنشی دفاعی به شرایطی است که در آن هزینه‌های یک انتخاب اشتباه، بسیار سنگین تلقی می‌شود. در این راهبرد، همسرگزینی به فرایندی دقیق، طولانی و گاه فرساینده تبدیل می‌شود که در آن معیارها نقش تعیین‌کننده دارند. ارزیابی گریِ مفرط نشان‌دهنده انتقال مسئولیت موفقیت یا شکست ازدواج از ساختار به فرد است. در شرایطی که حمایت‌های نهادی تضعیف شده‌اند، کنشگران می‌کوشند با انتخاب بی‌نقص، خلأ تأمینات ساختاری را جبران کنند.

۳-۵-۵. تمرکز بر خودشکوفایی

تمرکز بر خودشکوفایی یکی از راهبردهای مصاحبه‌شوندگان در مواجهه با تعلیق یا تعویق ازدواج است. در این راهبرد، افراد به‌جای تعریف ازدواج به‌عنوان نقطه عطف اصلی زندگی، بر رشد فردی، شکوفایی استعدادها و ساختن هویتی مستقل سرمایه‌گذاری می‌کنند. خودشکوفایی به مسیری برای معنایابی، احساس ارزشمندی و دستیابی به رضایت درونی تبدیل می‌شود. در روایت‌ها، تحصیل، پیشرفت شغلی، ورزش، هنر، سفر و توسعه مهارت‌های فردی، حوزه‌هایی معرفی می‌شوند که می‌توانند خلأهای ناشی از تعلیق ازدواج را پر کنند. کنشگران این فعالیت‌ها را نه صرفاً سرگرمی، بلکه بخش‌هایی از پروژه زندگی خود می‌دانند. در این معنا، زندگی خوب به ازدواج گره نمی‌خورد و با رشد و رضایت فردی تعریف می‌شود. بهزاد (۳۲ ساله) پس از یک تجربه عاطفی نافرجام و در مواجهه با تنگنای مالی که ازدواج را برای او دشوار کرده است، بر خودشکوفایی تحصیلی و شغلی متمرکز شده و آن را راه‌حلی مناسب برای غلبه بر رنج تنهایی می‌بیند: «آن‌اگر بحث ازدواج مقدور نبود، افراد بیشتر سراغ مسائل رشد فردی می‌روند؛ یعنی سعی می‌کنند به آن فردیت خودشان رشد بدهند و یک سری مهارت‌هایشان را توسعه بدهند». راهبرد تمرکز بر خودشکوفایی بیانگر یک چرخش اساسی از «نگاه به بیرون» برای یافتن شریک، به «نگاه به درون» برای ساختن خویشن است.

۴-۵-۵. بازتعریف زندگی خوب

بازتعریف زندگی خوب یکی از راهبردهای کنشگران در مواجهه با ازدواج بازتعریف شده است. در این راهبرد، افراد معیارهای سنتی خوشبختی و از آن جمله متأهل بودن را به چالش می‌کشند و تعاریف جدیدی از معنا و رضایت را جایگزین آن می‌کنند. نسترن (۴۴ ساله) می‌گوید: «درنهایت زندگی یک سفر است. اگر با همسفر باشد یک شکل است و بدون همسفر یک شکل دیگر. به نظرم فقط متفاوت است؛ کمبودی نیست». زندگی خوب دیگر ضرورتاً با ازدواج، تشکیل خانواده و ایفای نقش‌های سنتی تعریف نمی‌شود و مبنای

تعریف آن، مفاهیمی چون آرامش روانی، استقلال، رضایت شخصی و کیفیت زندگی است. از این منظر، آرامش روانی معمولاً عالی‌ترین ارزش تعریف می‌شود. این آرامش، محصول فقدان تنش‌های روانی، روابط پرتعارض، احساس گیر افتادن، یا زندگی در سایه انتظارات طاقت‌فرسا است. یک زندگی مجردی آرام، می‌تواند به مراتب مطلوب‌تر از یک زندگی متأهلی پرتنش و پرافت‌وخیز تلقی شود. وقتی متأهل بودن دیگر معیار موفقیت در زندگی نباشد، تأخیر یا انصراف از ازدواج نقیصه یا عقب‌ماندگی به شمار نمی‌آیند و به گزینه‌هایی مشروع برای زندگی بدل می‌گردند.

۵-۵-۵. پذیرش آگاهانه تجرد

در این راهبرد، تجرد به منزله انتخابی سنجیده و اخلاقاً قابل دفاع پذیرفته می‌شود و دیگر وضعیتی موقت یا تحمیلی به شمار نمی‌آید. کنشگران تأکید می‌کنند که تجرد آگاهانه بهتر از ورود به ازدواجی است که کیفیت مطلوب، برابری یا آرامش روانی را تضمین نکند. پذیرش آگاهانه تجرد به معنای کنار گذاشتن نگاه منفی و انفعالی به تجرد است. مقصود از نگاه منفی و انفعالی، نگاهی است که تجرد را ناکامی، انتظار یا وضعیتی موقت می‌بیند. در این راهبرد تجرد به عنوان یک سبک زندگی مطلوب و کامل پذیرفته می‌شود. این پذیرش، برخلاف تسلیم، هدفمند و سرشار از عاملیت است. مهدی (۳۵ ساله) می‌گوید: «من الان از تجردم واقعاً دارم لذت می‌برم. من واقعاً تجردم دارد به من خوش می‌گذرد. درس می‌خوانم. کار می‌کنم. عاشق شغلم هستم. حقوقم کفاف تجردم را می‌دهد و خانواده‌ام را دوست دارم». در روایت‌ها، این راهبرد اغلب پس از دوره‌ای طولانی از تعلیق عقلانی و ارزیابی گری مفرط شکل می‌گیرد. زمانی که تحقق پیش‌شرط‌ها یا یافتن فرد مناسب نامحتمل به نظر می‌رسد، کنشگران به بازنگری در انتظارات خود می‌پردازند. در این مرحله، پذیرش تجرد به عنوان گزینه‌ای پایدار، اضطراب ناشی از بلا تکلیفی را کاهش می‌دهد. با قطع شدن چشم‌داشت درونی برای ازدواج، منبع اضطرابی بزرگ و مزمن از بین می‌رود.

۶-۵-۵. مدیریت فشار اجتماعی

مدیریت فشار اجتماعی یکی از راهبردهای کنشگران در زیست مجردی و تعلیق ازدواج است. در جامعه‌ای که ازدواج همچنان هنجار مسلط و معیار بلوغ اجتماعی تلقی می‌شود، کنشگران ناگزیرند به‌طور مستمر با پرسش‌ها، داوری‌ها و نگرانی‌های اطرافیان مواجه شوند. این راهبرد شامل مجموعه‌ای از کنش‌های نمادین و ارتباطی است که هدف آن کاهش تنش و حفظ انسجام هویتی فرد است. کنشگران از شیوه‌های متنوعی برای مدیریت فشار استفاده می‌کنند. شوخ‌طبعی یکی از رایج‌ترین مکانیسم‌ها است. پاسخ‌های طنزآمیز به پرسش‌های مکرر درباره ازدواج، راهی برای خنثی‌سازی فضا و جلوگیری از گفت‌وگوی جدی است. افرادی دیگر از توجیهات عقلانی بهره می‌گیرند و با ارجاع به شرایط اقتصادی، ناپایداری اجتماعی یا ضرورت آمادگی روانی، تصمیم خود را منطقی جلوه می‌دهند. محسن (۴۲ ساله) می‌گوید: «فشارها در گذر زمان کمتر شده است؛ چون واقعیتش من هم خودم را زور آزمایی کردم برای این موضوع. خیلی وقت‌ها مراسم یا مناسبتی بوده، خودم را آماده کرده‌ام که خیلی نصیحت‌ها را بشنوم. یک چیز بدیهی است. بعد از اینکه جمله‌شان تمام شده، شروع کردم به دفاع کردن». اجتناب نیز به‌عنوان راهبردی رایج مطرح می‌شود. کاهش حضور در جمع‌های خانوادگی یا اجتماعی که در آن‌ها فشار برای ازدواج بالا است، به کنشگران امکان می‌دهد از مواجهه‌های تنش‌زا فاصله بگیرند.

۶-۵-۶. پیامدها

پیامدها به نتایج فردی و اجتماعی راهبردهای اتخاذ شده توسط کنشگران اشاره دارند. در این بخش، آثار کوتاه‌مدت و بلندمدت کنش‌ها بر الگوهای ازدواج، هویت فردی، فرزندآوری و وضعیت روانی افراد بررسی می‌شود و نشان داده می‌شود که چگونه این پیامدها خود به بازتولید شرایط جدید اجتماعی منجر می‌شوند.

۶-۵-۱. تأخیر ساختاری در ازدواج

در این وضعیت، تعویق ازدواج دیگر انتخابی صرفاً فردی یا موقتی نبوده و به الگویی

جمعی و هنجاری تبدیل می‌شود. سن ازدواج به دهه‌های سوم و حتی چهارم زندگی منتقل می‌شود و این جابه‌جایی، پیامد تعامل میان شرایط علی، زمینه‌ای و راهبردهای کنشگران است. بسیاری از کنشگران اشاره می‌کنند که ازدواج در سنین پایین را دیگر عقلانی نمی‌دانند. تحقق پیش شرط‌هایی مانند ثبات اقتصادی، بلوغ روانی و شناخت عمیق طرف مقابل، مستلزم صرف زمانی طولانی است. از این رو تعویق ازدواج، انتخابی مسئولانه تلقی می‌شود. این پیامد را می‌توان در کثرت روایاتی مشاهده کرد که ازدواج پیش از سی‌سالگی را نسنجیده و نامعقول ارزیابی می‌کنند. محمد (۳۶ ساله) می‌گوید: «فرد باید به بلوغ عاطفی مورد نیاز برای انتخاب درست برسد تا بتواند ازدواج کند. به نظر من این بلوغ بعد از سی‌سالگی اتفاق می‌افتد». زهرا (۳۶ ساله) نیز ازدواج در آغاز جوانی را اشتباه می‌داند: «در مورد خودم ترجیح می‌دهم مثلاً بعد از ۳۲، ۳۱ سال اتفاق بیفتد. من فکر می‌کنم ازدواج در سن پایین با مشکلات بیشتری مواجه است. به خاطر تغییر نگرش زیاد آدم‌ها در بازه بین ۲۰ تا ۴۰ سال؛ و خب شما وقتی در سن کم ازدواج می‌کنید، مثلاً ۲۲ یا ۲۳ احتمال ناسازگاری در سنین بالاتر بیشتر خواهد بود». این پیامد، بارزترین نتیجه تجمیع همه شرایط و راهبردهای پیشین است. تأخیر در ازدواج دیگر یک استثناء یا انتخاب شمار معدودی از افراد نیست و به یک هنجار اجتماعی جدید تبدیل شده است. این دگرگونی، به معنای دگرگونی بنیادی در نقشه زمانی زندگی و انتظارات مرتبط با هر مرحله از آن است؛ نه صرفاً یک تغییر آماری در سن ازدواج.

۵-۶-۲. افزایش احتمال تجدد قطعی

در این وضعیت، تجدد از حالت موقت و گذرا خارج می‌شود و برای بخشی از کنشگران به وضعیتی پایدار و بلندمدت تبدیل می‌گردد. این پیامد حاصل انباشت تدریجی تعلیق عقلانی، ارزیابی گری مفرط و پذیرش آگاهانه تجدد است. بسیاری از مشارکت‌کنندگان احتمال تجدد دائمی را بیش از احتمال ازدواج معرفی می‌کنند. محسن (۴۲ ساله) می‌گوید: «در آینده، خودم را به درصد بخوام بگویم، ۴۰ درصد متأهل و ۶۰ درصد مجرد می‌دانم».

بسیاری از کنشگران اذعان می‌کنند که با گذر زمان، انگیزه ورود به ازدواج کاهش می‌یابد. هرچه سن بالاتر می‌رود، استقلال فردی تثبیت می‌شود و هزینه‌های سازگاری با زندگی مشترک افزایش می‌یابد. در این شرایط، ازدواج نه فقط ضروری محسوب نمی‌شود، بلکه گاه مزاحم سبک زندگی فردی تلقی می‌شود. نسرين (۴۸ ساله) ازدواج را تهدیدی برای مجردی لذت‌بخش خود می‌پندارد: «ولی من نتوانستم برایش ریسک کنم؛ یعنی وقتی که من از دید خودم در شرایط ایدئالی هستم، نخواستم ریسک کنم که این را تغییرش بدهم». افزایش مجرد قطعی همچنین با تضییق دایره انتخاب در ارتباط است. با بالا رفتن سن و سخت‌تر شدن معیارها، یافتن شریک مناسب دشوارتر می‌شود. تعویق ازدواج، احتمال مجرد دائمی را افزایش می‌دهد و مجرد پایدار نیز تمایل به ازدواج را کاهش می‌دهد.

۳-۶-۵. تقویت فردیت و خوداتکایی

در این پیامد، کنشگران به تدریج هویت خود را نه بر اساس نقش‌های سنتی همسر و والد، بلکه بر مبنای ویژگی‌های فردی، شغلی، سبک زندگی و مسیر رشد شخصی تعریف می‌کنند. این تحول هویتی، نتیجه مستقیم فردی‌شدن ارزش‌ها و افول نقش‌آفرینی نهادی ازدواج در سامان‌دهی زندگی بزرگ‌سالی است. در روایت‌ها، بسیاری از کنشگران به این نکته اشاره می‌کنند که با طولانی‌شدن دوره مجرد، یاد می‌گیرند زندگی را به تنهایی مدیریت کنند. استقلال مالی، تصمیم‌گیری فردی، برنامه‌ریزی برای آینده و مدیریت عاطفی به مهارت‌های محوری تبدیل می‌شوند. انسیه (۶۲ ساله) توضیح می‌دهد که چگونه با یادگیری مهرورزی به خویشتن، خلأ عاطفی ناشی از مجرد را جبران کرده است: «در دهه ۸۰، به مناسبت روز زن، اداره به همه پولی می‌داد. همه برای همسرانشان طلا خریدند و کسی به من کادو نداد. با خودم فکر کردم: مگر من زن نیستم؟ چرا هیچ‌کس به من کادو نمی‌دهد؟ بعد با خودم گفتم: خب این پول را که برای روز زن گرفتی، خودت به خودت کادو بده! ... یک راهی پیدا کردم که به خودم بگویم من هم زن هستم و می‌توانم کادو بگیرم. لازم نیست حتماً شوهری یا بچه‌ای باشد». این تجربه، احساس خودپسندگی و

اعتماد به نفس را تقویت می کند و وابستگی به ازدواج برای احساس کامل بودن را کاهش می دهد.

۴-۶-۵. کاهش میل به فرزندآوری

در این پیامد، پیوند سنتی میان ازدواج و والدگری تضعیف می شود. کنشگران در روایت های خود نشان می دهند که فرزندآوری دیگر پیامد طبیعی ازدواج تلقی نمی شود و به تصمیمی مستقل، پرهزینه و نیازمند توجیه عقلانی تبدیل شده است. نوشین (۳۹ ساله) بارداری و زایمان را خسارتی عظیم به جسم زن می داند و می گوید: «زنی که زایمان کرده با زنی که زایمان نکرده اصلاً قابل قیاس نیست. بحث درباره بختی است که یک زن در یک زایمان می دهد؛ درباره ریسکی است که بدنش سر زایمان می پذیرد. اصلاً نمی توانید بگویید که یکی هستند؛ یعنی انگیزه خیلی بالایی باید داشته باشی که این ریسک ها را بپذیری». فرزندآوری همچنین نقشی محوری در تعریف ازدواج موفق ایفا نمی کند. در سطح فردی، طولانی شدن تجرد و تأخیر در ازدواج باعث می شود افق زمانی فرزندآوری محدودتر شود. بسیاری از کنشگران اشاره می کنند که با افزایش سن، انرژی روانی، جسمی و اقتصادی لازم برای والدگری کاهش می یابد. در نتیجه، حتی در صورت ازدواج، تمایل به داشتن فرزند کمتر یا بی میلی کامل به فرزندآوری شکل می گیرد.

۵-۶-۵. وضعیت روانی دوگانه

وضعیت روانی دوگانه یکی از پیچیده ترین پیامدهای بازتعریف ازدواج است. در این پیامد، کنشگران تجربه ای متناقض از زندگی خود دارند. از یکسو احساس رضایت، استقلال و آزادی از تعهدات پر مخاطره را دارند و از سوی دیگر تجارب مقطعی تنهایی، خلأ عاطفی و اضطراب نسبت به آینده. پیچیدگی این پیامد، بدین معنا است که یک نتیجه گیری کلی درباره احساسات و نگرش مجردان به وضعیت تجرد، ناممکن و ساده انگارانه است. دوگانگی روانی بهاره (۴۳ ساله) در پاسخ به پرسشی درباره ضرورت ازدواج نمایان می شود: «سؤال سختی است، نمی شود بخواهی با قطعیت راجع به آن نظر بدهی. نمی توانم

با قطعیت بگویم ... بعضی وقت‌ها فکر کرده‌ام که ضروری است و بعضی روزها هم احساس کرده‌ام که نه به آن نیازی ندارم». درواقع ما با یک واقعیت روانی پیچیده، متغیر و متناقض‌نما روبه‌رویم. این وضعیت، هم‌زمان یا به‌تناوب، احساس رضایت و رهایی ناشی از استقلال، با احساس تنهایی و خلأ ناشی از فقدان پیوندی عمیق و صمیمی را دربرمی‌گیرد. این دوگانگی، یک تناقض منطقی نیست؛ بلکه بازتاب دو نیاز اساسی و احیاناً متعارض انسان، یعنی نیاز به خودمختاری و نیاز به تعلق‌خاطر، در شرایطی است که برآوردن هم‌زمان آن‌ها دشوار است.

۷-۵. بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش باهدف فهم منطق کنش مجردان در مواجهه با ازدواج انجام شد. پدیده تعویق ازدواج یا طولانی‌شدن تجرد، کمتر از منظر تجربه زیسته و معناپردازی کنشگران مورد واکاوی قرار گرفته است. اغلب پژوهش‌های پیشین، بر شناسایی متغیرها و عوامل مؤثر متمرکز بوده‌اند و مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی و فرهنگی را در این امر دخیل دانسته‌اند؛ اما هنوز به‌روشنی معلوم نیست که این عوامل چگونه در تجربه زیسته افراد به یکدیگر پیوند می‌خورند و به تصمیم یا گرایش پایدار به تعویق یا اجتناب از ازدواج تبدیل می‌شوند. به‌بیان‌دیگر، مسئله مغفول، نه شناسایی عوامل مؤثر بر طولانی‌شدن تجرد، بلکه طریقه مفصل‌بندی و تعاطی این عوامل، در تجربه زیسته مجردان است. بر این اساس، پژوهش حاضر کوشید تا از شناسایی عوامل فراتر رفته، بر چگونگی مفصل‌بندی و درهم‌تنیدگی عوامل ساختاری و معنایی در تجربه افراد متمرکز شود تا بتواند سازوکارهای معنایی‌ای را که از طریق آن‌ها محدودیت‌های اقتصادی، تحولات ارزشی و تجارب زیسته کنشگران، به مواجهه خاصی با ازدواج و تجرد تبدیل می‌شوند، شناسایی و تبیین کند.

بررسی داده‌ها نشان می‌دهد که ازدواج در ذهن و ضمیر مشارکت‌کنندگان، دیگر یک الزام بدیهی، طبیعی و از پیش تعریف‌شده در مسیر زندگی تلقی نمی‌شود و در قالب یک انتخاب مشروط، پرمخاطره و نیازمند محاسبه بازتعریف شده است. این بازتعریف تنها

نتیجه تغییر نگرش‌های فردی نیست و از برهم کنش پیچیده عوامل فرهنگی، ساختاری و تجارب زیسته کنشگران حاصل می‌شود. تحلیل داده‌ها به استخراج یک پدیده مرکزی انجامید که سایر مقولات حول آن سامان می‌یابند. این پدیده مرکزی، «تجردگزینی در گذرگاه تنگ عافیت» نام‌گذاری شده که شامل یک دگرگونی در فهم ازدواج، از یک جبر زیستی و الزام هنجاری، به انتخابی مشروط و پرمخاطره است. این پدیده، هسته‌ای است که شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای آن‌ها را به یکدیگر پیوند می‌دهد و امکان فهم یکپارچه منطق کنش آنان را فراهم می‌سازد. در روایت‌های مشارکت‌کنندگان، ازدواج دیگر نقطه آغاز امنیت و ثبات در زندگی تصویر نمی‌شود، بلکه خود به منبع بالقوه ناامنی، محدودیت و مخاطره بدل گشته است. تجربه یا مشاهده ازدواج‌های ناموفق، طلاق، خیانت و روابط نابرابر در میان اطرافیان، در کنار شرایط ناپایدار اقتصادی و اجتماعی، اعتماد به ازدواج به عنوان یک نهاد حمایت‌گر را تضعیف و توجه کنشگران را به مخاطرات بالقوه آن معطوف کرده است. در چنین بستری، کنشگران پیش از ورود به ازدواج، به ارزیابی عقلانی پیامدهای احتمالی آن می‌پردازند و آن را تصمیمی بازگشت‌ناپذیر با هزینه‌های بلندمدت تلقی می‌کنند. بسیاری از مشارکت‌کنندگان، رشد فردی، رضایت درونی و کیفیت زندگی را بر ایفای نقش‌های هنجاری‌همسر و والد مقدم می‌دانند. این جابه‌جایی ارزشی، زمینه شکل‌گیری راهبردهایی چون تعلیق عقلانی ازدواج، پذیرش آگاهانه تجرد و بازتعریف زندگی خوب را فراهم کرده است. اتخاذ این راهبردها موجب تقویت فردیت و خوگیری تدریجی کنشگران به وضعیت تجرد می‌شود و به افزایش تجرد قطعی و سن ازدواج می‌انجامد. افزون‌براین، کنشگران را در وضعیت روانی دوگانه‌ای قرار می‌دهد که در آن، افراد هم‌زمان یا به‌تناوب، احساس رضایت و رهایی ناشی از استقلال را با احساس تنهایی و خلأ عاطفی تجربه می‌کنند.

یافته‌های این پژوهش با مدعای شاخص نظریه‌های «فردی‌شدن» و «سنت‌زدایی» که تعهد مادام‌العمر و انحصاری را پدیده‌ای روبه‌زوال معرفی می‌کنند، ناسازگار است. در ذهنیت کنشگران، تعهد انحصاری و مادام‌العمر همچنان مزیت عمده و چشمگیر ازدواج در

مقایسه با روابط جایگزین محسوب می‌شود. در این ذهنیت، ازدواج همچنان جایگاه بی‌بدیل خود به‌منزله تنها شکل اصیل، جدی و پایدار روابط عاطفی را حفظ کرده است و گزینه‌های دیگری چون همبالی‌نی یا روابط دوستی، از حیث تعهد، عمق رابطه و امنیت آن، به‌هیچ‌وجه قابل مقایسه با آن نیستند. با این حال در بستر فردگرایی جدید که در آن، به‌تمامی تعاملات اجتماعی از دریچه تنگ منافع، آزادی و خودشکوفایی فردی نگریسته می‌شود، کارکردهای اجتماعی ازدواج به حاشیه رفته و جنبه‌های عاطفی و ارتباطی آن اهمیت زایدالوصفی پیدا می‌کنند. در نتیجه، کنشگران رابطه ازدواج را تعاملی پیچیده، چندوجهی و دشوار می‌بینند که ورود به آن مستلزم تأمل و ارزیابی بسیار است. ناامنی‌های ساختاری این ارزیابی را حتی بغرنج‌تر می‌کنند. از این‌رو ازدواج دیگر پناهگاهی امن در برابر ناملایمتهای زندگی تلقی نمی‌شود؛ بلکه خود به یکی از منابع بالقوه خطر تبدیل شده است. این پژوهش از وضعیتی متناقض‌نما حکایت می‌کند که در آن، ازدواج به جایگاهی رفیع و متعالی برکشیده می‌شود و در همان حال، درست به‌دلیل همین تعالی دور از دسترس‌اش، دشواریاب یا دست‌نیافتنی جلوه می‌کند؛ بنابراین ما با ارتقای اهمیت نمادین ازدواج مواجه‌ایم که نه تنها با تنزل اهمیت عملی آن نزد کنشگران منافاتی ندارد، بلکه تا حدودی آن را تبیین می‌کند. این یافته که مؤید ادعای چرلین در باب حفظ و حتی تقویت اهمیت نمادین ازدواج در خلال فرایند غیرنهادی شدن است (Cherlin, 2004:855)، اعتبار پژوهش‌هایی را که با تکیه بر خوداظهاری افراد درباره تمایل به ازدواج یا ضروری دانستن آن، تعویق ازدواج را با «موانع بیرونی» تبیین می‌کنند، زیر سؤال می‌برد. بر این اساس، تحولات خانواده و روابط عاطفی در ایران باید از منظر دگرگونی‌های عمیق در منطق کنش و رابطه فرد با نهاد، موردبررسی قرار گیرد. این پژوهش نشان می‌دهد که ازدواج در تجربه مجردان تهرانی، از یک نهاد هنجارساز و الزام‌آور، به یک انتخاب نامطمئن و وابسته به محاسبات فردی تبدیل شده است.

دیگر یافته مهم این پژوهش، قطع پیوند عشق رمانتیک با ازدواج است؛ چیزی که از آن به «دگرگونی اقتصاد عاطفی ازدواج» تعبیر شده است. در روایت کنشگران، عشق

شورمندانه پیش شرط ضروری ازدواج به شمار نمی آید و انگاره «نیمه گمشده»، اصل راهنمای همسرگزینی نیست. در اغلب روایت‌ها، عشق پدیده روانی گذرا و غیرقابل اتکایی قلمداد می شود که در مقام گزینش شریک زندگی، ضابطه مهمی به حساب نمی آید. برخی کنشگران به انکار اهمیت عشق بسنده نمی کنند و آن را پدیده‌ای مرضی و اخلال گر می شمارند. انقطاع عشق از ازدواج، از یکسو دامنه محاسبه گری و ارزیابی عقلانی را فراخ تر می کند و ازسوی دیگر از خطرپذیری افراد می کاهد. نیروی عاطفی عشق رمانتیک، بر بسیاری از حساب گری‌های عقلانی خط بطلان می کشد و به افراد جسارت بیشتری در مبادرت به ازدواج می بخشد. محو یا تضعیف این نیرو، خطرپذیری افراد در میدان ازدواج را به شدت کاهش می دهد؛ میدانی که خود بستر مخاطرات بیشتر و پیچیده تری گشته است. این یافته با مدعای گیدنز درباره افول عشق رمانتیک و جایگزینی آن با صورت حسابگرانه و برابری خواهانه‌ای از عشق که از ایثار و عواطف آتشین تهی است، همخوانی دارد. گفته می شود که ازدواج مدرن، با جذب و نهادینه سازی برخی عناصر عشق رمانتیک به تحکیم آن یاری رساند (Cohen, 2018:240-1)؛ به همین دلیل عشق رمانتیک در این دوره جایگاه بی سابقه‌ای یافت و به یکی از مهم ترین دلمشغولی‌های بشر مبدل گشت. به نظر می رسد که تحولات اخیر ازدواج و روابط عاطفی، عشق رمانتیک را از این جایگاه ممتاز معزول ساخته و این امر در تجارب مشارکت کنندگان این پژوهش نیز مشهود است.

باید توجه کرد که تغییرات ازدواج در ایران، فاصله چشمگیری با وضعیت غیرنهادی شدن ازدواج دارد. چنان که چرلین تصریح می کند، تنها معدودی از جوامع جهان، مشخصاً سوئد و دانمارک، در وضعیتی قرار دارند که در آن ازدواج دیگر شأن یک نهاد اجتماعی را ندارد و جامعه موردبررسی خود او، یعنی آمریکا، فاصله زیادی با این وضعیت دارد (Cherlin, 2004:849). با این حال، تغییرات خانواده در ایران از روند عمومی تغییرات در جهان جدایی ناپذیر است. از جمله این تغییرات جهانی، افول نرخ زادوولد در نتیجه تعویق ازدواج و فرزندآوری و افزایش سن ازدواج در نتیجه همسرگزینی آزاد و استقلال زنان است. بررسی‌های لستهاگ نشان می دهد که این تحولات برخلاف ادعای پاره‌ای از

منتقدان، منحصر به اروپای غربی و آمریکای شمالی نیست و در کشورهای صنعتی غیر غربی نیز نمود پیدا کرده است. برای مثال، بررسی داده‌های کشورهای آسیایی پیشرفته نشان می‌دهد که در آنجا همه ویژگی‌های مرتبط با گذار جمعیتی دوم، به‌استثنای یکی (فرزندآوری زوج‌های هم‌بالین)، پدیدار گشته و گسترش یافته است. افزون‌براین، تغییر جهت‌گیری ارزشی در جوامعی چون ژاپن، کره جنوبی و سنگاپور، با تغییرات ارزشی روی داده در مغرب‌زمین کاملاً همسو و مشابه است. به عقیده لستهاگ تفکیک تأثیرات عوامل ساختاری از عوامل فکری در کاهش زادوولد یا تعویق ازدواج دشوار است. با این حال می‌توان گفت رسانه‌های جمعی به شکل‌گیری یک فرهنگ جهانی یاری رسانده‌اند که در آن خودشکوفایی و استقلال فردی جایگاه ویژه‌ای دارد. این ارزش‌های فرهنگی، انگیزه‌ها و توجیهات ضروری برای تحولات پیش‌گفته را فراهم ساخته و به یک رشته دگرگونی‌ها در مقیاس جهانی، نخست در ارزش‌ها و سبک‌های زندگی و سپس در شاخص‌های جمعیتی دامن زده‌اند (Lesthaege, 2010:232, 244). به نظر می‌رسد که تغییرات ارزشی مشابهی در ایران به وقوع پیوسته که نسبت افراد با نهاد ازدواج و زندگی زناشویی را دگرگون ساخته است. پیش‌تر برخی پژوهش‌ها این تغییرات را تحت عنوان غلبه ارزش‌های «خودپیروی» و «برابری‌خواهی» در میان جوانان ایرانی مستند کرده‌اند (دلخمش، ۱۳۸۸؛ دلخمش، ۱۳۹۲). برخی مقولات مستخرج از این پژوهش، همچون «فردی‌شدن ارزش‌ها» و «تمرکز بر خودشکوفایی»، مؤید وقوع همین تغییرات و نقش آن در طولانی‌شدن تجرد و انصراف از ازدواج است.

بازتعریف ازدواج به تعویق یک رویداد در مسیر زندگی محدود نمی‌شود و می‌تواند پیامدهای گسترده‌ای برای فرد، خانواده و جامعه به همراه داشته باشد. هنگامی که ازدواج از یک مرحله طبیعی گذار به بزرگ‌سالی، به انتخابی مشروط و پرمخاطره تبدیل می‌شود، مسیر زندگی افراد نیز تغییر می‌کند. استمرار راهبردهایی چون «تعلیق عقلانی»، «ارزیابی گری مفرط»، «تمرکز بر خودشکوفایی» و «پذیرش آگاهانه تجرد»، احتمال تعویق ازدواج به میان‌سالی و نیز تجرد دائمی را افزایش می‌دهد. این وضعیت، الگوی گذار به

بزرگسالی را تغییر می‌دهد و بر شکل‌گیری هویت خانوادگی و روابط میان نسل‌ها در سال‌های بعدی نیز اثرگذار است. تداوم این وضع به کاهش نرخ ازدواج، افزایش میانگین سن ازدواج اول و محدود شدن فرصت‌های تشکیل خانواده می‌انجامد. افزایش سن ازدواج نیز موجب کاهش زادوولد، کوچک‌تر شدن اندازه خانواده و شتاب گرفتن روند سالمندی جمعیت می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که سیاست‌های تشویق ازدواج، در صورت اتکای صرف بر مشوق‌های اقتصادی، احتمالاً تأثیر محدودی خواهند داشت. بازسازی اعتماد به نهاد ازدواج و ایجاد فرصت‌های بیشتر و فضاهای مناسب‌تر برای آشنایی و همسرگزینی آگاهانه، می‌تواند بیش از سیاست‌های صرفاً تشویقی، به کاهش تعلیق و اجتناب از ازدواج یاری رساند. همچنین، طراحی برنامه‌های آموزشی برای ارتقای مهارت‌های ارتباطی و حل تعارض، می‌تواند بخشی از نگرانی‌های مشارکت‌کنندگان نسبت به مخاطرات ازدواج را کاهش دهد. این برنامه‌ها می‌توانند در قالب برنامه‌های درسی رسمی در مدارس و دانشگاه‌ها عرضه شوند.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ تضاد منافع ندارند.

ORCID

Ahmad Ghiasvand
Ardeshtir Entezari
Mohammadreza
Moazzenpour

<https://orcid.org/0000-0003-4324-6556>

<https://orcid.org/0000-0002-8798-8511>

<https://orcid.org/0009-0009-4362-0828>

منابع

- آقاسی، محمد و فلاح مین باشی، فاطمه (۱۳۹۴)، نگرش جوانان ایرانی به ازدواج، انتخاب همسر و تشکیل خانواده. *پژوهشنامه زنان*، دوره ۶، شماره ۱.
- بنی جمالی، سیدمحسن و صادقی فسایی، سهیلا (۱۴۰۰). جوانان و موانع ازدواج. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، دوره ۲۰، شماره ۵۱.
- جوکار، حبیب، یوسفی، زهرا و ترکان، هاجر (۱۳۹۹)، تبیین تجرد نابهنگام مردان تحصیل کرده در بوشهر: یک مطالعه کیفی، *روانشناسی خانواده*، دوره ۷، شماره ۱.
- جهانی دولت آباد، اسماعیل، شیر، محمد و عشایری، طاها (۱۴۰۲)، تأثیر شاخص های کلان اقتصادی بر نرخ خام ازدواج استان های کشور در بازه زمانی ۱۴۰۰-۱۳۹۰، *نشریه جامعه شناسی نهادهای اجتماعی*، دوره ۱۰، شماره ۲۱.
- دلخمش، محمدتقی (۱۳۸۸)، سلسله مراتب ارزش های ازدواج در جوانان ایرانی، *خانواده پژوهی*، دوره ۵، شماره ۱۸.
- دلخمش، محمدتقی (۱۳۹۲)، بازخورد جوانان ایرانی به ازدواج: یافته های یک پیمایش ملی، *روانشناسی تحولی (روانشناسان ایرانی)*، دوره ۹، شماره ۳۶.
- دهقان حصار، مهناز، حاج حسینی، منصوره، غلامعلی لواسانی، مسعود و حجازی موعاری، الهه (۱۴۰۱)، تجردزستی در دختران مجرد: مطالعه پدیدارشناختی چالش ها و راهبردها، *رویش روان شناسی*، سال ۱۱، شماره ۱۲.
- زارعان، منصوره (۱۳۹۷)، بررسی اکتشافی دلایل تأخیر در سن ازدواج از دیدگاه دختران دانشجوی شهر تهران. *مطالعات زن و خانواده*، دوره ۶، شماره ۲.
- شکوری، اعظم، نقدی، اسدالله، امامعلی زاده، حسین و رحیمی، زهرا (۱۳۹۷)، عوامل مؤثر بر عدم تمایل به ازدواج در بین کارکنان مجرد ادارات شهرستان همدان، *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، دوره ۱۷، شماره ۴۱.
- شهریاری، مرضیه (۱۴۰۱)، واکاوی پدیدارشناسانه فرایند غیرنهادی شدن ازدواج، *دوفصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشنامه زندگی*، شماره ۱۴.

صادقی، رسول و رضایی، مریم (۱۳۹۸)، بررسی تأثیر جهت گیری های ارزشی فرهنگی بر نوع نگرش به ازدواج جوانان در شهر تهران، *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، دوره ۱۸، شماره ۴۵.

عسکری ندوشن، عباس، فتوحی تفتی، فاطمه و علی مندگاری، ملیحه (۱۳۹۷)، تفاوت های اقتصادی-اجتماعی مرتبط با سن ازدواج زنان در ایران: مطالعه ی تطبیقی دختران جوان در آستانه ی ازدواج و زنان همسر دار ۱۵-۴۹ ساله. *مطالعات راهبردی زنان*، دوره ۲۰، شماره ۷۹.

مرکز آمار ایران (۱۳۹۶)، گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران. https://amar.org.ir/Portals/0/Statistics/ch_nsonvm_95-14030308172832.pdf

مرکز آمار ایران (۱۳۹۹)، خانوارهای معمولی برحسب تعداد افراد در خانوار در فاصله سال های ۱۳۴۵ و ۱۳۹۰. <https://amar.org.ir/Portals/0/Statistics/2459-5.xlsx>. مرکز آمار ایران (۱۴۰۴)، ازدواج و طلاق ثبت شده در کشور در فاصله سال های ۱۳۵۸ و ۱۴۰۲. <https://amar.org.ir/portals/0/statistics/1706z110111402-14031226101625.xls>

مروت، برزو، دهقان، حسین و امید، حسنعلی (۱۳۹۹)، عوامل مؤثر بر تمایل به ادامه زندگی مجردی در بین جوانان شهر قم. *مطالعات جمعیتی*، دوره ۶، شماره ۱. مولاپناه، زهره، رحمانی خلیلی، احسان و وثوقی، منصور (۱۴۰۰)، مطالعه ی جامعه شناسختی زمینه ها و پیامدهای تأخیر سن ازدواج در بین مردان مجرد شهر تهران، *مطالعات راهبردی زنان*، دوره ۲۴، شماره ۹۴.

هادوی، اصغر، حشمتی، محمدرضا و سادات رضوی، مرضیه (۱۴۰۳)، تحلیل موانع ازدواج از منظر دانشجویان: مطالعه مقایسه ای بین دانشگاه شاهد و دانشگاه امیرکبیر، *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، سال ۱۴، شماره ۲.

References

- Amato, Paul R. (2004), "Tension Between Institutional and Individual Views of Marriage", *Journal of Marriage and Family*, No .66: 959–965.
- Beck, Ulrich & Elisabeth Beck-Gernsheim (1995), *The Normal Chaos of Love*, Translated by Mark Ritter and Jane Wiebel, Polity Press.
- Cherlin, Andrew J. (2004), "The Deinstitutionalization of American Marriage", *Journal of Marriage and Family*, No .66: 848–861.
- Cohen, Philip N. (2018), *The Family: Diversity, Inequality, and Social Change*, 2nd Edition, W .W .Norton & Company.
- Giddens, Anthony (1992), *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*, Stanford University Press.
- Gross, Neil (2005), "The Detraditionalization of Intimacy Reconsidered", *Sociological Theory*, Vol .23, No .3: 286-311.
- Jamieson, Lynn (1999), "Intimacy Transformed? a Critical Look at the 'Pure Relationship'", *Sociology* Vol .33 No .3: 477–494.
- Lesthaeghe, Ron (2010), "the Unfolding Story of the Second Demographic Transition", *Population and Development Review*, Vol .36, No .2: 211–251.
- Lesthaeghe, Ron (2014), the Second Demographic Transition: A Concise Overview of Its Development, *PNAS*, Vol .111, No .51: 18112–18115.
- Pryor, Jan (2014), "Marriage and Divorce in the Western World", in Abela, Angela & Janet Walker (2014), *Contemporary Issues in Family Studies: Global Perspectives on Partnerships, Parenting and Support in a Changing World*, Wiley-Blackwell.
- Thornton, Arland, William G .Axinn & Yu Xie (2007), *Marriage and Cohabitation*, The University of Chicago Press.
- van de Kaa, Dirk J. (2004), "Is the Second Demographic Transition a Useful Research Concept: Questions and Answers", *Vienna Yearbook of Population Research*, Vol .2: 4-10.

استناد به این مقاله: غیاثوند، احمد، انتظار، اردشیر، مؤذن پور، محمدرضا. (۱۴۰۵). تجردگزینی در گذرگاه تنگ عافیت؛ بازتعریف ازدواج به مثابه انتخابی مشروط و پرمخاطره، فصلنامه علوم اجتماعی، ۳۳ (۱۱۲)، ۱-۵۲.
DOI: 10.22054/qjss.2026.91594.2970

Social sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...